

T.C.

Ardahan Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalı

İslâm Hukuku Bilim Dalı

EBÛ İSHÂK EŞ-ŞÎRÂZÎ'NİN NESİH ANLAYIŞI

Ömer Faruk TAŞÇI

Dr. Öğr. Üyesi Taha YILMAZ

Yüksek Lisans Tezi

Ardahan, 2022

EBÛ İSHÂK EŞ-ŞÎRÂZÎ'NİN NESİH ANLAYIŞI

Ömer Faruk TAŞCI

Dr. Öğr. Üyesi Taha YILMAZ

Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalı

İslâm Hukuku Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ardahan, 2022

KABUL VE ONAY

Ömer Faruk Taşçı tarafından hazırlanan “Ebû İshâk eş-Şîrâzî’nin Nesih Anlayışı” başlıklı bu çalışma, 30.12.2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

[İ m z a]

Doç. Dr. Halit BOZ (Başkan)

[İ m z a]

Dr. Öğretim Üyesi Taha YILMAZ (Danışman)

[İ m z a]

Doç. Dr. Muhammed Latif ALTUN

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Mustafa ŞENEL

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Ardahan Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”** kapsamında tezimin aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / Ardahan Üniversitesi Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

20/01/2023

[İmza]

Ömer Faruk TAŞÇI

¹“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

(1) Madde 6. 1. Lisansüstü tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

(3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Dr. Öğretim Üyesi Taha YILMAZ** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

(İmza)

Ömer Faruk TAŞÇI

ADAMA SAYFASI

Ortaya koyduğum bu araştırmamı ilmi hayata adım atmamı sağlayan ve hayatı boyunca ilmi kaidelerle yaşamaya çalışmış olan dedem Seyda Molla Bedirhan'a ithaf ediyorum.

TEŞEKKÜR

İlim yolculuğuna adım attığım andan itibaren her zaman yanımda olan, araştırma aşamasında her konuda bana yardımcı olan kıymetli eşim Nesime TAŞÇI'ya teşekkür ederim.

Araştırmamı oluştururken her türlü desteğini hiçbir şekilde esirgemeyen, her zaman bana inanan Dr. Öğretim Üyesi Taha YILMAZ, Doç. Dr. Halit BOZ ve Doç. Dr. Muhammed Latif ALTUN hocalarıma teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

ÖZET

TAŞÇI, Ömer Faruk. *Ebû İshâk eş-Şîrâzî'nin Nesih Anlayışı*, Yüksek Lisans Tezi, Ardahan, 2022.

Ebû İshâk eş-Şîrâzî, (ö. 476/1083) İslâm fıkıh geleneğinde adı geçen önemli şahsiyetlerden biridir. Gerek yaptığı çalışmalar gerek İslâm fıkıh geleneğine sağladığı katkılardan dolayı önemli bir İslâm alimi olarak kabul edilmektedir. Şafiî mezhebinin önde gelen isimlerinden biri olan Şîrâzî, yaşadığı dönemde daha çok öğretim ve te'lif hizmetleri ile uğraşmıştır. Kendi döneminde yaptığı içtihatlarında önemli kararların alınmasını sağlamış, ve yaşadığı dönemde fıkhi bakımdan birçok zor meselenin çözülmesine katkı sunmuştur. Şîrâzî, ilmi kişiliğiyle yaşadığı dönemde adından söz ettirmeyi başarmış ve İslâm fıkıh geleneği bağlamında hem İslam hukuku hem de İslâm Fıkıh Usûlü alanında önemli eserler vermiştir. Şîrâzî'nin ortaya çıkardığı eserler birçok çalışmaya konu olmakla birlikte, İslâm hukuku ve İslâm fıkıh usulü ile ilgili eserleri, klasik dönem İslâm fıkıh geleneği için önemli bir müracaat kaynağı olarak kabul edilmektedir.

Bu çalışma kapsamında, Şîrâzî'nin hayatını ele alarak eserleri hakkında çalışma yürüttük. Kendi devrinde hangi İslâm düşünürleri ile fikri ve ilmi bir iletişimde bulunduğu araştırmasını yaptık. Araştırmamızda Şîrâzî'nin nesih anlayışını ele almaya çalışarak Şîrâzî'nin nesih kavramına yüklediği anlamı, nesh'in sınırını, bu konuda kedisine yapılan itirazları, onun bu itirazlara verdiği cevapları, bizatihi kendisinin yazdığı Fıkıh Usûlü eserlerinden faydalanarak irdledik. Şîrâzî'nin nesih konusundaki görüşlerini ortaya koymak için öncelikli olarak kendisinin yazmış olduğu eserlerini esas alarak konuyu inceledik. Ayrıca bu konuyla ilgili yazılmış diğer eserleri de inceleyerek metin analizi yöntemiyle konuyu detaylandırdık. Bu sebeple önceki ve sonraki alimlerin nesih anlayışı ile Şîrâzî'nin bu konudaki görüşlerini İslam fıkıh geleneği metodolojisi çerçevesinde esas alarak ortaya koymaya çalıştık.

Anahtar Sözcükler:

İslâm Hukuku, Ebû İshâk eş-Şîrâzî, Nesih, Şâfiî Mezhebi

ABSTRACT

TAŞÇI, Ömer Faruk. *Abu İshak eş-Shirazi's Understanding of Nesh* (Abrogation), Master Thesis, Ardahan, 2022.

Abu Ishaq eş-Shirazi (died 476/1083) is one of the important figures mentioned in the Islamic jurisprudence (fiqh) tradition. He is regarded as an important Islamic scholar both because of his studies and his contributions to the Islamic jurisprudence tradition. One of the leading names of the Shafi'i sect, Şîrâzî, dealt with teaching and copyright services during his lifetime mostly. He made important decisions in the jurisprudence and contributed to the solution of many difficult issues in terms of the jurisprudence in his time. With his scholarly personality, Şîrâzî managed to make himself known in his lifetime and wrote important works in the field of both Islamic law and Islamic jurisprudence method in the context of Islamic jurisprudence tradition. Both the works revealed by Shirazi are the subject of many studies, and his works on Islamic law and Islamic jurisprudence method are accepted as an important reference source for the classical period Islamic jurisprudence tradition.

Within the scope of the study, we studied the life of Şîrâzî and conducted a study on his works. Moreover it is researched which Islamic scholars he had intellectual and scientific communication with in his own time. In the thesis, we tried to deal with Şîrâzî's understanding of nesh, and we examined the meaning that Shirazi attributed to the concept of nesh, the limit of abrogation, the objections made to him in this regard, and his answers to these objections by making use of the works of jurisprudence method which he wrote. In order to reveal Şîrâzî's views on nesh, we initially examined the subject based on his own works. In addition, we examined the other works written on the subject and detailed the subject with the text analysis method. For this reason, we tried to reveal the understanding of nesh of previous and later scholars and Shirazi's views on this subject within the framework of the methodology of Islamic jurisprudence tradition.

Key words:

Islamic Law, Abu Ishaq eş-Shirazi, Nesh (Abrogation), Shafii Sect

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	
ETİK BEYAN.....	
ADAMA SAYFASI	
TEŞEKKÜR	
ÖZET.....	5
ABSTRACT	6
İÇİNDEKİLER	7
KISALTMALAR DİZİNİ	12
ÖN SÖZ.....	13
GİRİŞ	14
1-ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI.....	14
2-ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	14
3-ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI	15
1. BÖLÜM.....	17
EBÛ İSHÂK EŞ-ŞÎRÂZÎ'NİN YAŞAM BİYOGRAFİSİ.....	17
1.1. HAYATI	17
1.2. İLMÎ KİŞİLİĞİ	17
1.3. SOSYAL HAYATA DAİR FİKRİ YÖNÜ	20
1.4. HOCALARI	21
1.4.1. Ebü't-Tayyib et-Taberî (Ö. 450/1058).....	21
1.4.2. Beydâvî (Ö. 424/1032)	21
1.4.3. Ebu'l-Kasım el-Kerhî (Ö. 447/1055).....	22
1.4.4. Ebu Hatim et-Taberî (Ö. 414/ 1023)	22
1.4.5. Berkânî (Ö. 425/1034).....	22
1.4.6. İbn Râmin (Ö. 430/1038).....	23
1.4.7. Ebû Ali b. Şâzân (Ö. 420/1029)	23
1.4.8. Muhammed b. Ömer eş-Şîrâzî (?)	23
1.5. ÖĞRENCİLERİ	23
1.5.1. Ebu'l Ğenaim El – Farikî (Ö. 492)	23

1.5.2. Ebû'l-Hasan el-Bağdâdî (Ö. 447)	24
1.5.3. Ebû'l-Hasan el-Abderî (Ö. 493/1099)	24
1.5.4. et-Taberî (Ö. 495/1101)	24
1.5.5. Ebû'l-Fezâil el-Mevsîlî (Ö. 494)	24
1.5.6. Fahrü'l-İslâm eş-Şâfi (Ö. 507/1114)	25
1.5.7. Ebû Alî el-Fârûkî (Ö. 528 / M.1133)	25
1.5.8. Ebû'l-Abbâs el-Cürcânî (Ö. 482/1089)	25
1.6. ESERLERİ	26
1.6.1. Fıkıhla İlgili Eserleri	26
1.6.1.1. el-Mühezzeb fî Fıkhi'l-İmami's-Şâfi	26
1.6.1.2. et-Tenbîh fî Furu'î'l-Fıkhi's-Şâfi	26
1.6.2. Usûlu'l Fıkha Dair Eserleri	27
1.6.2.1. et-Tebîr fî Usûli'l-Fıkıh	27
1.6.2.2. el-Lüma' fî Usûli'l-Fıkıh	27
1.6.2.3. Şerhu'l-Luma' fî Usûli'l-Fıkıh	27
1.6.3. Hilaf İlmiyle İlgili Eserleri	28
1.6.3.1. en-Nüket fî'l-Mesâ'ilî'l-Muhtelif fihâ Beyne's-Şâfi'î ve Ebî Hanîfe	28
1.6.3.2. Tezkiretü'l-Mes'ûlîn fî'l-Hilâf beyne'l-Hanefî ve's-Şâfi'î	28
1.6.4. Kelâm ile İlgili Eserleri	28
1.6.4.1. el-İşâre ila Mezhebi Ehli'l-Hak	28
1.6.4.2. Akîdetu's-Selef	28
1.6.5. Cedel İlmiyle İlgili Eserleri	29
1.6.5.1. El-Mulahhas fî'l-Cedel	29
1.6.5.2. El-Maûne fî'l-Cedel	29
1.6.6. Diğer Eserleri	29
1.6.6.1. Tabakâtü'l-Fukahâ	29
2. BÖLÜM	30
EBÛ İSHÂK EŞ-ŞÎRÂZÎ'NİN NESİH ANLAYIŞI	30
2.1. ANAHATLARIYLA NESİH, NÂSİH VE MENSÛH	30
2.1.1. Nesih Kavramının Sözlük Anlamı	30
2.1.1.1. Nakil	31
2.1.1.2. İzale	31

2.1.1.3. İptal.....	31
2.1.1.4. Tebdîl/Tağyir	32
2.1.2. Nesih Kavramının İstilahî Anlamı.....	33
2.1.3. Nesih Anlamında Kullanılan Diğer Kavramlar	35
2.1.3.1. Ref'	35
2.1.3.2. Tebdîl.....	35
2.1.3.3. Mahv	36
2.1.4. Nesih Kelimesiyle İlişkili Olan Kavramlar	37
2.1.4.1. Nesih – Bedâ İlişkisi.....	37
2.1.4.2. Nesih – Ketb İlişkisi	38
2.1.4.3. Nesih – Tahsîs İlişkisi.....	38
2.1.4.4. Nesih – Takyîd İlişkisi.....	39
2.1.5. Nesh'i Tespit Yöntemleri	40
2.1.5.1. Hz. Peygamber'in Açıklaması.....	40
2.1.5.2. Sahâbe'nin Bilgi Vermesi.....	40
2.1.5.3. İcmâ	41
2.1.5.4. Tarihi Verilerle Tespit Yöntemi	42
2.1.6. Nesh'in Rükünleri.....	42
2.1.6.1. Nesih Edatı	42
2.1.6.2. Nâsîh.....	42
2.1.6.3. Mensûh	42
2.1.6.4. Mensûhun Anh	43
2.1.7. Neshin Tespitinde Öngörülen Temel Şartlar	43
2.1.8. Nesih Çeşitleri	44
2.1.8.1. Nesh'in Oluş İtibariyle Türleri	44
2.1.8.1.1. Hükmü ve Metni Mensûh Olanlar	44
2.1.8.1.2. Hükmü Mensûh Metni/Tilaveti Bâkî Olanlar.....	45
2.1.8.1.3. Metni/Tilaveti Mensûh Hükmü Bâkî Olanlar.....	45
2.1.8.2. Gerçekleşme Tarzına Göre Nesih Türleri.....	46
2.1.8.2.1. Neshin Sarîh/Açık ve Zımnî Olmasına Göre.....	46
2.1.8.2.1.1. Sarîh Nesih	46
2.1.8.2.1.2. Zımnî Nesih	46

2.1.8.2.2. Neshin Küllî ve Cüz'î Olmasına Göre.....	47
2.1.8.2.2.1. Küllî Nesih.....	47
2.1.8.2.2.1. Cüz'î Nesih.....	47
2.1.8.2.3. Neshin Bedelli ve Bedelsiz Olmasına Göre.....	48
2.1.8.2.3.1. Bedelli Nesih	48
2.1.8.2.3.2. Bedelsiz Nesih	48
2.1.8.2.4. Nâsîh Olan Hükümün Ağırlığına Göre.....	48
2.1.8.2.4.1. Müsavî Nesih.....	48
2.1.8.2.4.2. Hafif Nesih	49
2.1.8.2.4.3. Ağır Nesih.....	49
2.1.8.3. Kur'ân, Sünnet, İcmâ ve Kıyâs'ın Birbirini Neshetmesi Açısından Nesih Türleri	49
2.1.8.3.1. Âyet'in Âyeti Neshi.....	49
2.1.8.3.2. Âyetin Sünneti Neshi.....	50
2.1.8.3.3. Sünnetin Âyeti Neshi.....	50
2.1.8.3.4. Sünnetin Sünneti Neshi	51
2.1.8.3.5. İcmânın Nâsîh Olması	51
2.1.8.3.6. Kıyâsın Nâsîh Olması.....	51
2.1.9. İslâm Fıkıh Geleneğinde Mezhepler Arasında Nesih Olgusu	51
2.2. ŞAFİÎ MEZHEBİ ÖZELİNDE ŞÎRÂZÎ'NİN NESİH ANLAYIŞI.....	54
2.2.1. Şîrâzî'ye Göre Nesih Kavramı.....	54
2.2.2. Şîrâzî'ye Göre Nesh'in İslâm Hukukunda İmkânı	54
2.2.3. Şîrâzî'ye Göre Neshi Tespit Yöntemleri	55
2.2.3.1. Nassın Açıklığıyla	55
2.2.3.2. İcmâ	56
2.2.3.3. Muvafakatı Mümkün Olmayan İki Nassın Çatışmasıyla	56
2.2.3.4. Sahâbenin Bildirmesiyle.....	57
2.2.3.5. Sahâbe Olmada Eski Olanın Rivâyetiyle.....	57
2.2.5. Şîrâzî'ye Göre Nesih'in Sınırı	57
2.2.6. Şîrâzî'ye Göre Nesih Çeşitleri.....	58
2.2.6.1. Şîrâzî'ye Göre Oluş İtibariyle Nesih Türleri	58
2.2.6.1.1. Şîrâzî'ye Göre Metni ve Hükümü Mensûh Olanlar.....	58

2.2.6.1.2. Şîrâzî'ye Göre Metni Mensûh Hükümü Bâkî Olanlar	59
2.2.6.1.3. Şîrâzî'ye Göre Hükümü Mensûh Metni Bâkî Olanlar	60
2.2.6.2. Şîrâzî'ye Göre Nâsîh (Nesheden) Hükümün Ağırlığına Göre	61
2.2.6.2.1. Mûsâvî (Misli) Nesih	62
2.2.6.2.2. Hafîf Nesih	62
2.2.6.2.3. Ağır Nesih	63
2.2.6.3. Şîrâzî'ye Göre Kur'ân, Sünnet, İcmâ ve Kıyâs'ın Birbirini Neshetmesi Açısından Nesih Türleri	63
2.2.6.3.1. Kitâb'ın Kitâp ile Neshi	63
2.2.6.3.2. Sünnet'in Kitâp ile Neshi	64
2.2.6.3.3. Kitâb'ın Sünnet ile Neshi	65
2.2.6.3.3.1. Kur'ân'ın Sünnet ile Neshedilebileceğine Dair Şîrâzî'ye Yapılan İtirazlar ve Bu İtirazlara Şîrâzî'nin Verdiği Cevaplar	68
2.2.6.3.3.1.1. Miras Hukuku ile İlgili İtiraz	68
2.2.6.3.3.1.2. Zina'nın Cezası ile İlgili İtiraz	68
2.2.6.3.3.1.3. Temiz Yiyecekler ile İlgili İtiraz	69
2.2.6.3.3.1.4. Müşriklerin Öldürülmesi ile İlgili İtiraz	70
2.2.6.3.4. İcmânın Nâsîh Olması	70
2.2.6.3.5. Şîrâzî'ye Göre Kıyâs'ın Nâsîh Olması	71
2.2.7. Şîrâzî'ye Göre Nesih'te Ziyade	72
SONUÇ	74
KAYNAKÇA	76
EK 1. ORİJİNALLİK RAPORU	80
EK 2. ETİK KOMİSYON MUAFİYET FORMU	81
ÖZ GEÇMİŞ	82

KISALTMALAR DİZİNİ

Thk. : Tahkik Eden

Ö. : Ölüm

H. : Hicrî

S. : Sayfa

Ed. : Editör

C. : Cilt

T. : Tarih

B. : B. (Oğlu)

M. : Miladi

Çev. : Çeviren

T.siz. : Tarihsiz

ÖN SÖZ

İslâm tarihinin her döneminde sürekli tartışmaların odağından yer almış olan nesih meselesi günümüzde bu durumunu korumaya devam etmektedir. Nesih kavramı Kur'an-ı Kerîm'de ve hadislerde geçmekle birlikte mezhep imamları dönemine kadar bu terimin çerçevesinin belirlenmesine yönelik teorik tartışmalara rastlanmaz. Neshi kabul eden âlimlerin tamamı Kur'an'ın Kur'an'ı ve sünnetin sünneti neshedebileceğini kabul ederken Kur'an'ın sünneti veya sünnetin Kur'an'ı neshetmesinde görüş ayrılığı bulunmaktadır. Kur'an'ın açıklanmasını sünnetin en temel işlevi olarak gören İmam Şâfiî başta olmak üzere bazı âlimler bu tür neshe karşı çıkarken çoğunluğu teşkil edenler, Kur'an'ın sünneti neshetmesi yanında mütevâtir sünnetin de Kur'an'ı neshedebileceğini söylemişlerdir. Kur'an'ın sünneti neshetmesine kiblenin Mescid-i Aksâ'dan Kâbe yönüne çevrilmesi ve âşûrâ orucu yükümlülüğünün ramazan orucu ile kaldırılması örnek gösterilir. Aksi görüşü savunanlar ise bu iki örneği Kur'an'ın Yahudiliğe ait hükümleri kaldırması kapsamında değerlendirmiştir. İslâm'ın ilk asırlarında Kur'an'da neshin mevcudiyeti neredeyse herkes tarafından kabul edilirken IV. Yüzyılın ilk çeyreğinde vefat eden Mu'tezile âlimi Ebû Müslim el-İsfahânî'nin buna karşı çıkmasının ardından konu tartışılır hale gelmiştir. Zira neshi kabul etmek ve reddetmek beraberinde birçok sonuç doğuruyor. Araştırmamızı tartışmaların odağında yer alan nesih meselesini ilk etapta ana hatlarıyla nesih, nâsîh ve mensûh hakkında bilgi vererek ardından Şâfiî mezhebi özelinde Şîrâzî'nin nesih anlayışını ortaya koymaya çalışarak oluşturduk.

GİRİŞ

1-ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI

Araştırmamızın konusu Şâfiî mezhebi özelinde Ebû İshâk eş-Şîrâzî'nin nesih konusundaki görüşleri ile beraber ana hatlarıyla nesih konusundan yola çıkarak Ebû İshâk eş-Şîrâzî'nin nesih konusunda görüşlerini ortaya koymak, kendisinden önce ve sonra yaşayan alimlerden farklı düşündüğü noktaları tespit etmek.

2-ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Çalışmamızda Şâfiî mezhebinin mensuplarından olan Şîrâzî'nin nesih konusundaki fikirlerini ele aldık. Onun çalışmaları günümüzde klasik dönem İslam fıkıh geleneği için önemli bir müracaat kaynağı olarak görülmektedir. Esasen klasik dönem İslam fıkıh geleneğinde ilmi çalışmaların günümüzde bütünüyle gözden geçirilmesi modern çağda daha sağlıklı bir düşünce geleneği ve disiplini oluşturulması açısından önem arz etmektedir. Günümüz koşullarında özgün bir düşünce geleneği oluşturmanın imkânı daha da önem arz eden bir konuma gelmiştir. Zira bu konu İslâm hukuku ve İslâm Fıkıh Usûlü açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu bakımdan biz de bu konuyu irdelemeye çalıştık. Nâsih ve mensûh kavramlarını Şîrâzî'nin perspektifinde ortaya koymaya gayret gösterdik. Şîrâzî yaşadığı dönemde İslâmî açıdan günün meselelerinden uzak duramamış ve bu konularda fikirler beyan etmiştir. Şîrâzî'nin hayatını ve fikri perspektifini incelediğimizde onun tek yönlü bir ilim adamı olmayıp aksine disiplinler arasında diğer çalışmalarının olduğunu da fark ettik. Şîrâzî'nin birçok konuda olduğu gibi fikir beyan ettiği konulardan biri de nâsih ve mensûh konusudur.

Şîrâzî'nin ortaya koyduğu önem arz eden eserleri arasında Fıkıh Usûlü konusunda yaptığı te'liflerdir. Nitekim, klasik İslâm hukuk geleneğinde çözümü yapılan fakat zaman ve şartların değişmesiyle tekrardan ele alınması gereken meseleler hakkında değişikliğin mümkün olup olmadığı, mümkün ise sınırlarının ne olacağı ancak İslâm hukuk bilginlerinin benzer meseleleri çözerken benimsedikleri yöntemlerden yararlanarak çözüme kavuşturulabilir. İslâm hukuk bilginlerinin benimsedikleri yol ve yöntem de şüphe yok ki Fıkıh Usûlü'dür' (Yılmaz, 2022a: 132-133). Bu bağlamda İcmâlî deliller ve

fıkıh istinbâtına götüren kaideleri bilmek, istidlal yoluyla âyet ve hadislerle dayanarak bilmek şeklindeki Fıkıh Usûlü ve fıkıh, toplu bir bakışla sahih te’vile fasid te’vili birbirinden ayırmış, sınırlı sayıdaki âyet ve hadislerle problemleri nasıl çözeceğini “asleyn” denilen Usûlü’de Din ve Usûl-i Fıkıh ortaya koymaya çalışmıştır (Yılmaz, 2022a: 132). Bu meyanda zamanın geçmesiyle hukuki problemler çoğalsa da Fıkıh Usûlü kendi dinamizmi içerisinde bu meselelere çözüm üretmiş ve cevap veregelmiştir. Zira toplumda yeni ortaya çıkan fikhî problemlerin çözümü için içtihad, İslâm hukukçuları üzerine hem dini bir görev hem de pratik hayatın bir zarureti haline gelmiştir (Yılmaz, 2022a: 131).

Kur’ân ve Sünnet başta olmak üzere icmâ, kıyâs, istihsân, istislâh, istishâb, sahabî kavli, sedd-i zerâî’, umûmu’belvâ, örf ve nesih bu minvalde İslâm ümmetine karşılaştıkları güncel fikhî meselelerde yeterli yetenek ve esneklik sağlayarak çözümler sunmuştur (Yılmaz, 2022a: 136). Bu konuların öneminin farkında olan Şîrâzî de döneminde karşılaştığı meselelerin çözümüne dair Fıkıh Usûlü eserleri telif etmiş ve bu problemlerin çözümü hakkında fikirlerini bu vasıta ile beyan etmiştir. Ayrıca kendisinin Şafî mezhebine mensup olmasından dolayı Tefsir ve İslâm Fıkıh Usûlü konularından olan nâsih ve mensûh konusu doktrinde bu minvalde önemlidir.

3-ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI

Araştırmamızın birinci bölümünde Ebû İshâk eş-Şîrâzî’nin yaşam biyografisini ele aldık. Onun yaşam biyografisini oluştururken “Tabakât” türü eserler ve Diyanet İslâm Ansiklopedisi gibi kaynaklardan faydalandık. Bunun yanında güncel meseleleri konu edinirken günümüz eserlerinden de istifade ettik.

Araştırmamızın ikinci bölümünü iki kısma ayırdık. Birinci kısımda konunun net olarak anlaşılabilmesi için Ana Hatlarıyla Nesih, Nâsih ve Mensûh başlığı altında nesih kavramının lügat anlamı, ıstılahi/kavramsal anlamı, nesih yerine kullanılan kavramları, nesih kavramının ilişkili olduğu kavramları, İslâm Fıkıh geleneğinde ve mezhepler arasında nâsih ve mensûh olgusunu, neshi tespit yöntemlerini ve nesih türlerini açıklamaya çalıştık. Araştırmamızın Ana Hatlarıyla Nesih, Nâsih ve Mensûh başlığını oluştururken İslâm âlimlerinin Fıkıh Usûlü ve Tefsirle ilgili eserlerinin ilgili

bölümlerinden faydalandık. Araştırmamızın ikinci kısmında ise Şâfiî mezhebi özelinde Ebû İshâk eş-Şîrâzî'nin nesih anlayışını, diğer mezheplerden farklı düşündüğü noktaları onun Fıkıh Usûlü ile ilgili olan; el-Lüma' fî Usûli'l-fıkıh, Şerhu'l-Lüma', et-Tefsira fî Usûli'l-fıkıh eserlerini temel alarak oluşturduk.

1. BÖLÜM

EBÛ İSHÂK EŞ-ŞÎRÂZÎ'NİN YAŞAM BİYOGRAFİSİ

1.1. HAYATI

Asıl adı; “İbrahîm b. Ali b. Yûsuf Cemâleddin Ebû İshâk el-Fîrûzâbâdi eş-Şîrâzî”dir. Künyesi Ebû İshâk, lakabı ise Cemâlüddîn'dir (Heyto, 1992: 215). Ayrıca Şîrâzî, Fîrûzâbâdî ve Şeyh diye anılmıştır. Ebû İshâk, Fars'ın küçük bir beldesi olan Fîrûzâbâd'da Hicrî 393 (m.1003)'te dünyaya gelmiş ve orada büyümüşdür (Sübkî, 1992: 217).

Ebû İshâk zeki bir âlim olup ilim tahsil etmeye meraklı bir kişiliğe sahipti. İslâmî açıdan kendisine gerekli olan ilmi elde etmede oldukça azim göstermiştir. İlmî tahsil yönünde bu olumlu karakteri ortaya koymakla birlikte maişet açısından da oldukça kanaatkârdı. Mütevazî bir yaşamı kendisine hedef kılarak sabır ve kanaat içerisinde bir hayat sürmüştür (Sübkî, 1992: 228).

Hayatı boyunca eğitim ve öğretimle uğraşan Şîrâzî, birçok talebe yetiştirmiştir. Bu bakımdan hayatı ilim tedris etmekle ve talimle geçmiştir. Vefat etme tarihi kesin olmamakla birlikte tarihçilerin çoğu Hicrî 476 (m.1083) senesi üzerinde ittifak etmişlerdir (Heyto, 1980: 58; Aybakan, 2010b: 184-186). Vefatından sonra Selçuklu vezirlerinden Tâcûlmülk, mezarının üstüne bir türbe yaptırmıştır (Aybakan, 2010b: 184-186).

1.2. İLMÎ KİŞİLİĞİ

Ebû İshâk, ilk ilmî eğitimine Fîrûzâbâd'da başlamıştır. Burada kendisinin yanında dersler okuduğu öğretmenlerinin ilki Ebû Abdullah eş-Şîrâzî'dir. Burada öğrenmiş olduğu ilimleri daha çok arttırmak gayesiyle hicrî 410 yılında bir süre Şîrâz ve Gandecân'da kalmıştır. Gandecân'da Ebû Ahmed el-Gandecânî, Şîrâz'da iken Ebû Abdullah el-Beydâvî, Ebû Ahmed el-Bağdâdî ve İbn Râmî'nin yanında İslâm Hukuk ilmini okudu. Şîrâz'da ders aldığı hocaları, Bağdatlı bilginlerin üstatları olarak biliniyorlardı. Ebû İshâk, Şîrâz şehrinde hitabetiyle ünlü kadı vekillerinden Ebû Abdullah el-Cellâb'dan da ilim okumuştur (Sübkî, 1992: 218; Şîrâzî, 1970: 179; Aybakan, 2010b: 184-186).

Şîrâzî daha sonra ilim tahsil etmek için Basra'ya gitti. Orada Cezerî ve Hûzî gibi İslâm hukukçularından dersler okudu (Sübkî, 1992: 217-219). Ebû İshâk Basra'da iken Zâhirîlik mezhebine mensup olan Ebû'l-Ferec eş-Şîrâzî ile yolları kesişti. Genç yaşına rağmen Ebû'l-Ferec ile ilmî tartışmalarda bulundu. Bu olay Ebû İshâk'ın daha çok küçük yaşlarda iken cedel/münazara ilminde iyi olduğuna işaret sayılmıştır (Sübkî, 1992: 218; Şîrâzî, 1970: 179; Aybakan, 2010b: 184-186).

Şîrâzî, Hicrî 415 (m.1024) yılında Bağdat'a ilim okumak için geldi. O sıralar yirmi iki yaşındaydı. Gittiği beldelerde önceden görmediği çok farklı bir ilmî ortamlar ile tanıştı. Bölgede Şâfiî mezhebini öğreten ve yaymaya çalışan İslâm hukukçuları ile tanışma fırsatı yakaladı. Bunlardan bazıları; eş-Şîrcî'l-Faradî, İbn Râmin, Ebû Abdullah el-Beydâvî, el-Kerhî gibi âlimlerdi (Sübkî, 1992: 219). Ebû İshâk'ın bu dönemdeki en önemli öğretmenlerinden biri şüphesiz Ebû Tayyib et-Taberî'dir. Ebû İshâk onun hakkında şöyle demektedir: “Ders aldığım öğretmenler arasında ondan daha çalışkan ve görüşü iyi olanı görmedim” (Sübkî, 1992: 219). Ebû İshâk, çok kısa sürede öğretmeni Ebû Tayyib et-Taberî'nin saygısına ve güvenine mazhar olmuştur (Sübkî, 1992: 220).

Şîrâzî'nin hocası bazı zamanlarda kendisinin yerine onu öğretmen olarak tayin ederek talebelere ders vermesine müsaade ederdi. Edindiği öğretmenlik tecrübesinden dolayı hocası vefat ettiğinde hocasının derslerini devralmıştır. Daha önce ders aldığı yerde artık asli olarak hocalık yapmıştır. Daha talebe olmasına rağmen ders verdiği için ünü artmış ve hocası Kâdî Ebû't-Tayyib et-Taberî'nin ölümünden (450/1058) hemen sonra Bâb-ı Merâtib'deki mescitte ilim okutmaya başlamıştır. Hocalık yapmaya başladığı bu dönemde ünü Bağdat'tan başka diğer memleketlere de dağıldı. Artık bir hayli ünlü bir Şâfiî hukukçusu olarak ün kazanan Şîrâzî'ye birçok yerden gelen talebeler, onun yanında ders almaya başlamışlardır (Aybakan, 2008: 702; Sübkî, 1992: 221).

Ebû İshâk'ın hocalarının önem sırası noktasında Kâdî Ebû't-Tayyib et-Taberî'yi, Kazvîni adı ile meşhur olan Ebû Hâtim et-Taberî takip etmektedir. Ebû İshâk, İslâm hukukunu Zücâcî, Ebû Abdullah eş-Şîrâzî ve öbür hocalarından öğrendiği gibi, İslâm hukuk ilminin esaslarını da Ebû Hâtim'den öğrenmiştir. Hadis bilgisini ise Berkânî ile Şâzân'dan öğrenmiştir. Şâfiî âlimlerin yanı sıra farklı varyantlardaki ilim meclislerinde de bulunmuştur. Ebû İshâk, Hanbelî mezhebine mensup olan Kâdî Ebû Ali el-Hâşimî'nin

ders halkasında bulunduğunu ve ondan çok yararlandığını ifade etmiştir (Sübkî, 1992: 218-219).

Ebû İshâk'ın bilge şahsiyetinin oturmasında daha çok tesir eden hocası Ebü't-Tayyib et-Taberî başta olmak üzere öğretmenlerinin ekserisi mezhebin Irak kolunun önderi durumunda olan İsferyînî'nin öğrencileridir.

Ebû İshâk, çeşitli sebeplerle iştirak ettiği münazaralardaki başarısıyla ününe ün kattı. Kâdıkudât Ebû Dâmegânî ile katıldığı tartışmayı bizatihi gören Mâlikî İslâm hukukçusu Ebü'l-Velîd el-Bâcî, onun göstermiş olduğu başarıyı methetmiştir. Bizatihi Ebû İshâk, her okumuş olduğu dersi bin defa tekrar ettiğini; bir meselenin çözümünde istişhâda müsait bir beyit tespit ettiğinde kasidenin hepsini ezberlediğini belirtmektedir. Fûrû-i fıkıh hükümlerini delillerle ilişkilendirmede İbn Süreyc'in yöntemini kanıksadığı ve bu çizgide pek çok talebe yetiştirdiği kaydedilmektedir. Rivâyete göre Ebû İshâk'a rastlayıp bir meseleye ilişkin fikrini dinleyen Mâverîdî, onun gibi bir alimle karşılaşmadığını ve eğer İmam Şafîî onu görmüş olsaydı onunla gurur duyardı, demiştir (Aybakan, 2010b: 184-186).

Ebû İshâk'a karşı ayrı bir muhabbeti olan, ilmi ve âlimleri çok sevmesiyle tanınan Nizâmülmülk, Ebû İshâk'ın ders vermesi amacıyla Bağdat'ta büyük bir medrese inşa ettirmeye karar verdi. Medresenin inşa çalışmalarına Hicrî 457 yılında başladı ve Hicrî 459 (m.1067) yılında resmi olarak medrese hüviyetinde açıldı. Vezir Nizâmülmülk, medreseyi inşa ettikten sonra medresede müderrislik görevini Ebû İshâk'a teklif etti. Son derece çekinerek de olsa bu teklifi kabul eden Ebû İshâk, meşhur Nizâmiye medresesine müderris olarak tayin edildi. Vefatına kadar bu medresede ders okutup ilim adına çok hizmetleri oldu ve birçok öğrenci yetiştirdi (Sübkî, 1992: "223).

Ebû İshâk Şîrâzî, münazara ve fesahat ilminde bir otoriteydi. Bulunduğu dönemde güncel meselelerin fetvaları için ona başvurulurdu. Onun çağdaşları onu şu şekilde tavsif ederlerdi: "Her ilmin bir imamı olduğu gibi Şîrâzî de Cedel/Münazara ilminin imamı ve o ilmin geminden tutan sahibi gibiydi. Eksikliklerin onu zapt edemeyeceği derecede o ilmin gökyüzündeki ayı gibi bilinmişti" (Sübkî, 1992: 216).

Ebü'l-Abbâs el-Cürcânî, Ebû İshâk'ın günlük olarak yiyeceği yemek ve giyeceği elbise hususunda zorluk çektiğini rivâyet etmişlerdir (Sübkî, 1992: 228). Ebû İshâk medresede ilmi olarak yüksek bir payeye sahip olmasına rağmen hayatındaki mütevazılığı devam etmiştir. O, ilmi önemseydiği için dünyanın lüksünü bir kenara bırakarak talebeleriyle daha çok vakit geçirmiştir. Bu yüzden de talebelerinin onu çok sevdikleri rivâyet edilmiştir (Sübkî, 1992: 229).

Ebû Bekir b. Hadibe, Ebû İshâk hakkında şöyle rivâyette bulunmuştur: “Şeyh olan Ebû İshâk ‘Mühezzeb’ adlı eserini tasnif ettiğinde her bir faslı bitirdiğinde iki rekât namaz kılardı” (Sübkî, 1992: 217).

1.3. SOSYAL HAYATA DAİR FİKRİ YÖNÜ

Selçuklu zamanında dönemin vezirlerinden Nizâmülmülk, devlet düzeni ve toplumun maslahatı açısından faydalı olacağı sâikiyle Şafî mezhebini önemsemiştir. Şafî mezhebine mensup Şîrâzî’de bundan dolayı nizamiye medreselerinde ilmî olarak önemli bir mevkiye gelerek bu medreselerde ders vermiştir (Sübkî, 1992: 219).

Nizâmülmülk, kendi döneminde yaşayan birçok İslâm âlimine, kendisinin Allah yolunda yapmış olduğu hayır ve hasenatları, insanlara karşı cömertlik ve iyiliklerini, haramlardan kaçınmasının Cennet’e girmeye vesile olup olmadığını soran mektuplar gönderdi. Âlimlerin çoğu: “Bu yapılanların hepsi doğrudur Cennet’e girmenize vesiledir.” diye mektup göndererek Nizâmülmülk hakkındaki fikirlerini beyan ettiler. Nizâmülmülk, âlimlerin hakkındaki fikirlerini dinleyip yazılanları iyice okuyunca: “Bunlarla benim kalbim rahat olmadı ancak büyük âlim Ebû İshâk-ı Şîrâzî de bunu yazar ve hakkımda diğer âlimler gibi şهادette bulunursa inanırım.” dedi. Ebû İshâk’a sorduklarında ise o: “Hasan (Nizâmülmülk), zulüm konumunda bulunanların hayırlısıdır.” diye cevap verdi. Nizâmülmülk, Ebû İshâk’ın cevabını okuyunca : “Şeyh doğru söylemiştir, doğru cevap işte budur.” dedi (Sübkî, 1992: 224).

Büyük Şafî bilgini ve baş kadılık görevini yürütmekte olan Ebû Abdullah Hüseyin b. Câfer b. Mâkûlâ, Hicrî 447 yılında öldüğünde, Halife’nin adamları, Ebû İshâk’a giderek, halifenin onu baş kadı olarak görevlendirmek istediğini bildirdiklerinde bu görevi kabul

etmedi. Gelen görevliler Ebû İshâk'a yapılan bu teklifi kabul etmesi için zorlamaya çalıştılar ama Ebû İshâk yine manevi açıdan ağır olan bu işten sakındı. Onlar ise, Ebû İshâk'ın bu görevi kabul edinceye dek diretilmesi hususunda halifeden kesin emir aldıklarını söyleyince Ebû İshâk, halifeye bir mektup kaleme alarak: "Kendini helak etmen sana kâfi gelmedi mi? Kendinle beraber beni de mi helak etmek istiyorsun?" diye cevap gönderdi. Halife verilen bu cevaba üzüldü: "İşte âlimler böyle olmalıdır. Çok şükür, zamanımızda kendisine kadılık vazifesi teklif edilip de bundan yüz çevirebilen birisi var. O, bunu istemedi, biz de affettik." dedi (Sübkî, 1992: 236).

1.4. HOCALARI

1.4.1. Ebü't-Tayyib et-Taberî (Ö. 450/1058)

Ebü't-Tayyib et-Taberî, Hicrî 348 (m.959) senesinde Taberistan'a bağlı Âmul'de doğdu. Tam adı; "Ebü't-Tayyib Tâhir b. Abdillâh b. Tâhir et-Taberî'dir. Onun, Ebû İshâk'ın bilge kişiliğinin oturmasında mühim bir yeri vardır. Ebû İshâk'a en çok tesir eden öğretmenidir. Ebü't-Tayyib et-Taberî, bulunduğu devirde Şâfiî'liğin önderi konumunda olmuştur. Irak bölgesindeki Şâfiî İslâm hukukçuları ondan Şâfiî mezhebinin hukukunu öğrenip sonraki nesillere aktarmışlardır. Yaşlandığında, kendisinde ne aklını yitirme ne de bunama belirtileri olmuştur (Aybakan, 2010a: 313-314; Heyto, 1980: 4). Ebü't-Tayyib et-Taberî ile meşhur İbn Cerîr et-Taberî farklı kişilerdir.

Bazı rivâyetlere göre 102 yaşında bazı rivâyetlere göre ise 106 yaşında vefat etmiştir. Hicrî 450 (m.1058) senesinde vefat etti ve hemen akabinde Bâb-ı Harb Mezarlığı'na defnedilmiştir (Aybakan, 2010a: 313-314; Heyto, 1980: 4).

1.4.2. Beydâvî (Ö. 424/1032)

Asıl adı; Muhammed b. Abdullah b. Ahmed b. Muhammed el-Kâzî el-Beydâvî'dir. Ebû İshâk, Beydâvî'nin Bağdat'ta yaşamını sürdürdüğünü, son derece muttaki ve güvenilir bir şahsiyet olduğunu, Ali ed-Dârekî'den İslâm hukuk dersleri okuduğunu, Şâfiî mezhebinin hukukunu çok iyi bildiğini ifade etmektedir. Hicrî 424 yılında vefat etmiştir (Heyto, 1980: 6; Şîrâzî, 1970: 126).

1.4.3. Ebu'l-Kasım el-Kerhî (Ö. 447/1055)

Tam adı Mansur b. Ömer b. Ali b. el-Bağdadî'dir. Kerh bölgesinin bilginlerinden olup Ebû Hâmid el-İsferâyînî'den İslâm hukuk dersleri almıştır. Hicrî 447 yılında Bağdat'ta vefat etmiştir (Heyto, 1980: 5).

1.4.4. Ebu Hatim et-Taberî (Ö. 414/ 1023)

Tam adı; Muhammed b. Hasen b. Muhammed b. Yusuf b. Hasen b. Muhammed et-Taberî el-Kazvînî'dir. Kazvînî, Taberistan'ın Âmul şehrinde dünyaya gelmiştir. İlim hayatına bu kentte başlamıştır. Künyesi Ebû Hatem olup Kazvînî diye ünü yayılmıştır (Kazvîn, Horasan'a bağlı ünlü bir kenttir.). Şâfiî mezhebine bağlı İslâm hukuk bilginlerindendir. Kazvînî, ilerleyen süreçte Bağdat'a giderek Ebû Hâmid İsferâyînî'nin ders halkasına katılmış; İbnü'l-Lebbân'dan miras hukukunu öğrenmekle birlikte, Bâkılânî'den, İslâm Fıkıh Usûlünü ders olarak okumuştur. Kazvînî, Hicrî 414 yılında Âmul'de vefat etmiştir (Heyto, 1980: 5; Şîrâzî, 1970: 125).

1.4.5. Berkânî (Ö. 425/1034)

Tam adı Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Hârizmî el-Berkânî'dir. Hârizm'e bağlı olan Berkân beldesinde dünyaya gelmiştir. Çocuk yaşlardan itibaren bölgenin bilginlerinden çeşitli dersler almış ve ilim hayatına başlamıştır. İlk etapta ağırlıklı olarak İslâm hukukuna ilgi duymuştur. Sonradan merak ile hadis ilmine yönelmiştir. Bağdat, Cürcân, Herat, İsferâyîn, Nîsâbur, Merv, Dimaşk ve Mısır gibi ilim ve sanat merkezlerine giderek Ebû Alî Savvâf, Ebû Bekr el-İsmâîlî, Dârekutnî, Ebû Bekr el-Katîî vb. hadis alimlerinden hadis dersleri aldı. Bağdat'a giderek orada ikamet etmeye başladı ve burada hadis dersleri vermeye başladı. Berkânî, Hicrî 425 yılında vefat etmiştir. (Aşıkkutlu, 1992: 505-506; Heyto, 1980: 7-8).

1.4.6. İbn Râmin (Ö. 430/1038)

Tam adı; Ebû Ahmed Abdülvehhâb b. Muhammed b. Râmîn el-Bağdadî'dir. Ali ed-Dârekî'nin yanında ilim okumuştur. Basra'da ikamet etmiş ve İslâm hukuku, İslâm Fıkıh Usûlü konularında bilgindi. Usûl ilmine dair kitaplar yazmıştır. İbn Râmin, Hicrî 430 (m.1038) senesinde vefat etmiştir (Heyto, 1980: 6; Şîrâzî, 1970: 125).

1.4.7. Ebû Ali b. Şâzân (Ö. 420/1029)

Tam adı; Hasan b. İbrahim Ahmed b. Hasan b. Muhammed b. Şâzân'dır. Hadis ilmini uzman hadis alimlerinden öğrenmiştir. Sonraları kendisi de devrinin önemli hadis alimleri arasında kabul edilmiştir. Hicrî 420 (m.1029) senesinde vefat etmiştir (Şîrâzî, 1970 s. 125; Heyto, 1980: 8).

1.4.8. Muhammed b. Ömer eş-Şîrâzî (?)

Ebû İshâk'ın hocalarındandır. Tam adı Muhammed b. Ömer eş-Şîrâzî'dir. Muhammed b. Ömer eş-Şîrâzî, Ebû Hâmid el-İsferâyînî'nin yanında ilim okumuştur. Ebû İshâk, Fîrûzâbâd'da iken kendisinden çeşitli dersler almıştır. Vefat tarihi kaynaklarda bilinmemektedir (Şîrâzî, 1970: 125; Heyto, 1980 s.7).

1.5. ÖĞRENCİLERİ

1.5.1. Ebu'l Ğenaim El – Farikî (Ö. 492)

Muhammed b. el-Ferec b. Mansur b. İbrahim b. Ali b. El-Hasan Selmi Şeyh Ebu'l Ğenaim el-Farikî'dir. Şâfiî mezhebinin otorite imamlarındandır. Ebû İshâk eş-Şîrâzî'nin öğrencilerindendir. Ondan İslâm Hukuk ilmini öğrenmiştir. Ezcî, Bermekî, Cevherî ve diğer âlimlerden hadis rivâyet etmiştir. Hicrî 492'de vefat etmiştir (Subkî, 1992: 193-194; Heyto, 1980: 12).

1.5.2. Ebû'l-Hasan el-Bağdâdî (Ö. 447)

Tam adı; Rafî' b. Nasr Ebû'l Hasan el-Bağdâdî'dir. "Hammâl" lakabıyla ünlü olup büyük bir İslâm hukukçusu ve aynı zamanda çokça takvalı biri olarak bilinmektedir. Şîrâzî'den İslâm hukuk dersleri, Kâzî Ebû Bekir'den ise İslâm Fıkıh Usûlünü okumuştur. Bağdâdî, Hicrî 447 yılında vefat etmiştir (Heyto, 1980: 12).

1.5.3. Ebû'l-Hasan el-Abderî (Ö. 493/1099)

Tam adı; Alî b. Saîd b. Abdurrahmân b. Mahrez b. Ebû Osman'dır. Âlimlerin ilmi konulardaki ihtilaflarını uzmanlık derecesinde bilmesi ile tanınmıştır. İlk etapta İbn Hazm'dan çeşitli dersler okumuş daha sonra Mekke'ye gidip hac ibadetini eda ettikten sonra Bağdat'a gidip oraya yerleşmiştir. Zahirî mezhebini terk edip Şâfiî mezhebine tabi olmuştur. Şîrâzî'den İslâm Hukuk dersleri okumuştur. Hicrî 493 (m.1099) senesinde vefat etmiştir (Heyto, 1980: 14).

1.5.4. et-Taberî (Ö. 495/1101)

Asıl adı; Ebû Abdullah Hüseyin b. Ali'dir. Şâfiîliğin büyük İslâm hukukçuları arasında sayılmaktadır. Çocuk yaşlardan itibaren Bağdat'a gelerek, orada ilk etapta Ebû't- Tayyîb et-Taberî'den daha sonraları da Ebû İshâk'ın yanında çeşitli dersler okumuştur (Sübkî, 1992: 350-351).

1.5.5. Ebû'l-Fezâil el-Mevsîlî (Ö. 494)

Tam adı; Muhammed b. Ahmed b. Abdülbâki b. Hasan b. Muhammed Ebû'l-Fezâil el-Mevsîlî'dir. Mâverdî ve Şîrâzî'den İslâm Hukuku, Cevherî ve İbn Gaylan'dan ise hadis dersleri almıştır. Hicrî 494 senesinin Safer ayında vefat etmiştir (Heyto, 1980: 11; Sübkî, 1992: 102).

1.5.6. Fahrü'l-İslâm eş-Şâşî (Ö. 507/1114)

Tam adı; Ebû Bekir Fahrü'l-İslâm Muhammed b. Ahmed b. el-Hüseyin eş-Şâşî el-Fârikî'dir. Aslen Taşkent (Şaş) Türklerindendir. Hicrî 429 senesinde Meyyâfârikîn'de dünyaya geldi. Meyyâfârikîn'de Kâdılık vazifesini yürütmekte olan Tusî'den, Diyarbekir'de ise Kazerunî'den İslâm Hukuk dersleri almıştır. (Kallek, 2010: 146-148).

Fahrü'l-İslâm eş-Şâşî, Diyarbekir'den sonra Bağdat'a giderek oraya yerleşmiş ve orada Ebû İshâk'ın vefatına kadar onun ilim halkasında ilim okumaya devam etmiştir. Şîrâzî vefat edince Bağdat'ta Şâfiî'liğin liderliğini üstlenmiştir. Fahrü'l-İslâm eş-Şâşî, son derece takvalı olmasıyla bilinen bir alimdi. Takvasından ötürü kendisine Cüneyd el-Bağdadî'ye ithafen Cüneyd denilmiştir. Hicrî 507 (m.1114) senesinde vefat etmiştir (Sübkî, 1992: 70; Kallek, 2010: 146-148).

1.5.7. Ebû Alî el-Fârûkî (Ö. 528 / M.1133)

Asıl adı; Hasan b. İbrâhîm b. Alî b. Berhûn'dur. Gençlik yıllarında Ali el-Kâzârûnî'den İslâmî ilimlerle ilgili bazı dersler okuduktan sonra Ebû İshâk'ın yanında uzun yıllar çeşitli dersler okumuştur. Hicrî 528 senesinde vefat etmiştir (Sübkî, 1992: 70).

1.5.8. Ebû'l-Abbâs el-Cürcânî (Ö. 482/1089)

Asıl adı; Ebû Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Ahmed'dir. İslâm hukukunda otorite kabul edilen Ebû'l-Abbâs el-Cürcânî, Basra'da kadılık vazifesini yürütmüştür. İbn Şâzân ve Ebû't-Tayyib et-Taberî'den hadis dersleri almıştır. Hicrî 482 (m.1089) senesinde vefat etmiştir (Heyto, 1992: 74-75).

1.6. ESERLERİ

1.6.1. Fıkıhla İlgili Eserleri

1.6.1.1. el-Mühezzeb fî Fıkhi'l-İmami's-Şafî

İslâm aleminde “Mühezzeb” adıyla meşhur olan onun bu eseri, Şafîî hukukunun temel eserlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Eser gerek içerik ve gerekse metod açısından yazarın dayandığı çizgideki fıkıh ekolünün birikimini yansıtmaktadır. Eserde istisnalar olmakla beraber, genel olarak Müzenî'nin kaleme aldığı el-Muhtasar adlı eserindeki konuların sıralanış şekli baz alınmıştır (Aybakan, 2006: 518-520). Ebû İshâk da bu eserini Şafîî hukukunun esas meselelerini delilleriyle ortaya çıkardıktan sonra bunlara ait ihtilafları gerekçelendirmek ve ayrıntılı bir şekilde açıklamak için kaleme aldığını ifade etmektedir (Aybakan, 2006: 518-520; Heyto, 1980: 5).

Eserle ilgili olarak birçok şerh ve muhtasar kaleme alınmıştır. Nevevî'nin el-Mecmû' adlı geniş şerhi buna örnek olarak verilebilir (Heyto, 1980: 5). Şîrâzî'nin bu eseri, Şafîî ekolünün temel eserlerinden biri olarak kabul edilmektedir (Heyto, 1980: 8).

1.6.1.2. et-Tenbîh fî Furu'i'l-Fıkhi's-Şafî

Şîrâzî'nin bu eseri İslâm Hukukundaki ameli konuları ayrıntılı ve tartışmalardan uzak bir şekilde hazırlaması yönüyle el-Mühezzeb'den ayrılan, ilmihal tarzında hazırlanmış olup her düzeydeki öğrencinin faydalanabileceği özet niteliği taşıyan bir eserdir. Yazar, eseri on dört kısma ayırarak meydana getirmiştir. Söz konusu eseri, giriş bölümü “Kitâbü't-Tahâre” ile başlayıp “Kitâbü's Şehâdât” ile sona ermektedir (Aybakan, 2011: 447-449). et-Tenbîh fî Furu'i'l-Fıkhi's-Şafî, Şafîî ekolünün ehemmiyet arz eden özet fıkhi eserlerinden bir tanesidir. İmam Nevevî'ye ait olan Minhac adlı eserden önce İslâm bilginleri medreselerde bu eseri ders olarak okutmaktaydı. Ayrıca onu şerh etmede ve ders olarak okuma ve okutmak için de adeta birbirleriyle yarışlırdı (Heyto, 1980: 8). Eserin birden çok şerhi kaleme alınmıştır. Yazılan bu şerhlerin sayısının yetmişten fazla olduğu ifade edilmektedir. Bazı İslâm âlimleri ise eserin içerdiği konuları nazım hâline getirmişlerdir (Heyto, 1980: 9).

1.6.2. Usûlü'l Fıkha Dair Eserleri

1.6.2.1. et-Tebşıra fî Uşûli'l-Fıkıh

et-Tebşıra fî uşûli'l-fıkıh, Ebû İshâk'ın İslâm Fıkıh Usûlüne (Usûlü'l- Fıkıh) dair kaleme aldığı ilk eseridir. Kitabına emir konusuyla başlamakta olup içtihat konusuyla bitirmektedir. Diğer usul eserlerine göre sistematik değildir. Konular dağınık işlenmiştir. Daha çok diğer mezhep imamlarına ve itirazlara verilen cevaplara yer ayrılmıştır. Mütetekellimîn yöntemi baz alınarak kaleme alınmış olup yalnızca hilafla ilgili problemlere yer vermektedir. Mısırlı âlim Muhammed Hasan Heyto, onun bu eserini doktora tezi olarak incelemiş olup metnini ve inceleme bölümünü yayımlamıştır (Aybakan, 2010b: 184-186).

1.6.2.2. el-Lüma' fî Usûli'l-Fıkıh

Şîrâzî'nin Fıkıh Usûlüne dair kaleme aldığı ikinci eseridir. Konu sıralaması Tebsira ile aynı olmakla beraber el-Lüma' daha sistematiktir. Konuları, kavramları çok kısa ve net ifadelerle açıklamıştır. Eser, Tebsira'da olduğu gibi emir konusuyla başlamakta ve içtihat konusuyla bitmektedir. Kitap ayrıca Uluslararası İslâmi Hukuk Araştırmaları Derneği üyesi akademisyen Eric Chaumont tarafından yayımlanmış ve Fransızcaya çevirisi yapılmıştır (Aybakan, 2010b: 184-186).

1.6.2.3. Şerhu'l-Luma' fî Usûli'l-Fıkıh

Şîrâzî'nin Fıkıh Usûlüne dair kaleme aldığı üçüncü ve nihai eseridir. Öncesinde kaleme aldığı el-Lüma' fî Usûli'l-Fıkıh adlı eserin şerhidir. Şîrâzî bu eserinde kendisine yapılan itirazlara hem naklî hem de aklî cevaplar vermiştir. Konu sıralaması el-Lüma' fî Usûli'l-Fıkıh kitabıyla tamamen aynıdır.

1.6.3. Hilaf İlmiyle İlgili Eserleri

1.6.3.1. en-Nüket fi'l-Mesâ'ili'l-Muhtelif fihâ Beyne's-Şâfi'î ve beyne Ebî Hanîfe

İmam Şâfiî ile İmam Ebû Hanîfe'nin birbirine muhalif olduğu konuları içermektedir. Eserin Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde kayıtlı nüshasının (III. Ahmed, nr. 1154) istinsahı Ebû İshâk hayatta iken öğrencisi Üveys tarafından Hicrî 5 Şâban 466 yılında tamamlanmıştır. Kitabın boş kalan kenarlarındaki şerhlerden Ebû İshâk ile karşılıklı konuşarak yazıldığı da anlaşılmaktadır. Zekerîyyâ Abdürrezzâk el-Mısrî, eserin muâmelât bölümünü doktora tezi olarak yayımlamış olup Ebû Zür'a İbnü'l-İrâkî de esere dair bir şerh kaleme almıştır (Aybakan, 2010b: 184-186).

1.6.3.2. Tezkiretü'l-Mes'ûlîn fi'l-Hilâf beyne'l-Hanefî ve's-Şâfi'î

İbn Kâdî ve Kâtib Çelebî, eserin epey geniş hacimli olup ciltlerle ifade edilecek hacimde olduğunu beyan etmekle beraber günümüze ulaşmadığı bilinmektedir (Aybakan, 2010b: 184-186).

1.6.4. Kelâm ile İlgili Eserleri

1.6.4.1. el-İşâre ila Mezhebi Ehli'l-Hak

Bu eser için bazı kitaplarda “Mutekadâtü Ebî İshâk” gibi adlar verilmesi müstensihlere dair bir tutumdur. Kitabı Muhammed ez-Zübeydî ve Marie Bernand yayımlamıştır (Aybakan, 2010b: 184-186).

1.6.4.2. Akîdetu's-Selef

Ebû İshâk, bu eserini Hanbelîlerin bilhassa o devirde Hanbelîliğin temsilcisi konumunda bulunan Ebû Cafer'in, Eş'arî itikadına dair belirttiği eleştirilere cevap niteliğinde olması amacıyla kaleme almıştır. Rivâyetler Şîrâzî'nin bu eserini Hicrî 469 (m.1077) senesinden sonra yazdığını göstermektedir. İstanbul'da bulunan Hacı Mahmut Efendi

Kütüphanesinde ve ayrıca Paris'teki Vataniye Kütüphanesinde yazma eser olarak bulunmaktadır (Aybakan, 2010b: 184-186).

1.6.5. Cedel İlmiyle İlgili Eserleri

1.6.5.1. El-Mulahhas fi'l-Cedel

Ebû İshâk'ın cedel ilmi üzerine kaleme aldığı ilk kitabıdır. San'a'da bulunan Câmiu'l-kebîr ile Âtîf Efendi kütüphanelerinde iki adet yazması olan kitap, Muhammed Yûsuf Ahundhan Niyâzî eliyle yüksek lisans tezi olarak yayımlanmıştır (Aybakan, 2010b: 184-186; Heyto, 1980: 17).

1.6.5.2. El-Maûne fi'l-Cedel

Eserin tam adı; Ma'ûnetü'l-mübtedîn ve tezkiyetü'l-müntehîn fi'l-cedel şeklindedir. Fıkıh Usûlü meselelerinin cedel metoduyla işlendiği eser, “el-Mûlahhas fi'l-cedel adlı eserin özeti durumundadır (Aybakan, 2010b: 184-186; Heyto, 1980: 17).

1.6.6. Diğer Eserleri

1.6.6.1. Tabakâtü'l-Fukahâ

Sahabe kuşağından beşinci asrın yarısına kadar gelmiş ünlü İslâm hukukçularının az ve öz bir şekilde biyografilerini içermektedir. İslâm hukukunun yazarın yaşadığı döneme kadarki gelişim durumu üzerine genel bir bilgi vermektedir. İslâm hukuku, hilâf ve icmâ açısından fikirleri takdire şayan olan ve temsilcileri oldukları çizginin yaşamını devam ettirmesinde mühim bir görev yüklenen İslâm hukukçularını kuşaklar hâlinde aktaran eser, kendisinden sonra kaleme alınan Tabakât türü eserlere kaynaklık etmiştir (Aybakan, 2010b: 184-186).

2. BÖLÜM

EBÛ İSHÂK EŞ-ŞÎRÂZÎ’NİN NESİH ANLAYIŞI

2.1. ANAHATLARIYLA NESİH, NÂSİH VE MENSÛH

Nesih konusu ve konuyla ilişkili kelime ve kavramlar üzerinde İslâm tarihi boyunca çeşitli tartışmalar yaşanagelmıştır. Bu tartışmaların odağında neshin mahiyeti, geçerliliği ve nesih kelimesinin nereden türediği ve ne anlama geldiği gibi meseleler bulunmaktadır. Biz de buna bağlı olarak araştırmamızın bu bölümünü iki kısma ayırdık. Birinci kısımda konunun net olarak anlaşılabilmesi ve ikinci kısma hazırlık olması amacıyla ana hatlarıyla Nesih, Nâsîh ve Mensûh başlığı altında nesih kavramının lügat, kavramsal anlamı, nesih yerine kullanılan kavramları, nesih kelimesinin ilişkili olduğu kavramları, İslâm Fıkıh geleneğinde ve mezhepler arasında nâsîh ve mensûh olgusunu, neshi tespit yollarını, nesih türlerini açıklamaya çalıştık. Araştırmamızın ikinci kısmında Şâfiî mezhebi özelinde Ebû İshâk eş-Şîrâzî’nin nesih anlayışını, nesih kavramına yüklediği anlamı, neshi tespit yollarını, nesih türlerini, nesih konusunda diğer mezhep ve âlimlerden farklı düşündüğü noktaları açıklamaya çalıştık.

2.1.1. Nesih Kavramının Sözlük Anlamı

Nesih/Nesh kavramı, ن - س - خ kökünden gelen sülasi mücerred fiillerin üçüncü babından olan bir mastardır. Lügatlerde “*nakil, izale/yok etmek, tebdîl, değiştirmek, kaldırmak, iptal etmek, çoğaltmak*” gibi pek çok anlamlara gelmektedir (Zerkeşî, 1957: 29; İbn Manzûr, 1968: 61; Cürcânî, 2013: 216; Isfahânî, 2007: 685; Penrice, 2010: 305; Askerî, 2013: 435; Cerrahoğlu, 2020: 143; Akay, 2005: 361). Genel olarak ittifak edilen manaları ise şunlardır:

2.1.1.1. Nakil

Neshin sözlük anlamlarından biri “bir şeyi bir yerden başka bir yere nakletmek/aktarmak” anlamındadır. نَسَخْتُ الْكِتَابَ “*Kitabı nesh/istinsah ettim*” lafzı bu anlamdadır (İbn Manzûr, 1968: 61).

Neshin sözlük anlamı olarak verilen nakil yani bir yerden başka bir yere aktarılacak kopyalanması için إِنَّا كُنَّا نَسْتَنْسِخُ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ “*Şüphesiz ki, neler yapıyor idiyse biz hepsini neshettiriyorduk/yazdırıyorduk*” (Câsiye, 45/29) âyeti örnek olarak verilebilir.

2.1.1.2. İzale

Neshin sözlük anlamlarından birisi de “bir şeyi yok etmek, gidermek, izale etmek” anlamındadır. نَسَخَتِ الشَّمْسُ الظِّلَّ “*güneş gölgeyi neshetti*” misalinde nesih kavramı bu anlamda kullanılmıştır. فَيَنْسُخِ اللَّهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ ثُمَّ يُحَكِّمُ اللَّهُ آيَاتِهِ “*Fakat Allah şeytanın katmaya çalıştığını yok eder, sonra Allah kendi âyetlerini (onun kalbine) sağlam olarak yerleştirir*” (Hacc, 22/52). âyetinde geçen nesih kavramı izale manasındadır (İsfahânî, 2007: 685; Zerkeşî, 1957: 29).

2.1.1.3. İptal

Nesih kavramının sözlük anlamlarından biri de “iptal” anlamıdır. نَسَخَتِ الرِّيحُ أَثَارَ الْقَوْمِ “*Rüzgar topluluğun izlerini neshetti*” Misalinde nesih kavramı bir mekanda bulunan bir topluluğun orada bırakmış olduğu izlerin zamanla doğal olarak ya da başka şekillerde silinmesi/kaybolması anlamında kullanılmıştır (İbn Manzûr, 1968: 61; İsfahânî, 2007: 685). مَا نَنْسَخُ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلَهَا “*Biz bir âyeti nesheder/hükümünü kaldırır veya onu unutturursak, daha iyisini veya aynısını getiririz...*” (Bakara, 2/106) âyetinde geçen nesih kavramı iptal etme/silme anlamındadır.

2.1.1.4. Tebdîl/Tağyir

Nesih kavramının anlamlarından bir diğeri de tebdîl/tağyir anlamıdır. Sözlükte “*bir şeyi diğer bir şeyle değiştirmek, farklı durumlara sokarak yerine başkasını ikame etmek*” anlamlarında kullanılmaktadır. نَسَحَ الشَّيْبُ الشَّبَابَ “İhtiyarlık gençliği neshetti” misali değiştirme anlamındadır. وَإِذَا بَدَّلْنَا آيَةً مَكَانَ آيَةٍ “Biz bir âyetin yerine başka bir âyeti getirdiğimiz zaman...” âyetinde geçen tebdîl kavramı nesih anlamını içermektedir (Zerkeşî, 1957: 29).

Nesih kavramının farklı manalarındaki ortak nokta, bir şeyin yerine başka bir şeyin gelmesidir. Gelen, önceden var olanla aynı olabileceği gibi, ona tamamen zıt olan bir şey de olabilir. Öte yandan nesih kavramı İslâm’ın asli kaynaklarından olan Kur’ân-ı Kerim’de dört yerde geçmektedir. Bu kelimeleri irdelediğimizde şu anlamları ifade etmek için kullanıldıklarını görmekteyiz:

“...Çünkü biz, yaptıklarınızı kaydediyorduk” (Câsiye, 45/29) âyetindeki نَسْتَنْسِجُ fiili ‘kaydetmek’ manasına gelmektedir.

“Mûsâ’nın öfkesi dinince levhaları aldı...” (A’raf, 7/154) âyetindeki نَسَخَهَا kelimesi Tevrat’ın bölümlerinden her biri olan levhalarda yazılı olanı ifade etmektedir.

“...Ne var ki Allah şeytanın katacağı şeyi iptal eder...” (Hacc, 22/52) âyetinde geçen يَنْسُخُ lafzı “iptal etmek” anlamına gelmektedir.

“Biz, bir âyet’in hükmünü yürürlükten kaldırır...” (Bakara Suresi, 2/106) âyetinde ise geçen نَسَخَ lafzı yürürlükten kaldırma, iptal etme anlamında kullanılmıştır.

Zikredilen âyetlerde geçen ifadeler sırasıyla “Kaydetmek, yazı/nüsha, iptal etmek, kaldırmak” anlamlarına gelmekte olup, yukarıda geçen nesih kavramının sözlük anlamlarından üçünde zikredildi. Ancak neshin varlığıyla ilgili olan ve bu kökten türeyen kavram sadece Bakara Sûresinde geçmektedir.

Yukarıda verilen sözlük anlamlarından da anlaşılacağı üzere nesih kavramını iki kısma ayırabiliriz. Biri “izale, tağyir, iptal gibi var olan durumun tamamen farklı bir duruma dönüştürülmesi” tarzındaki, diğeri de “bir şeyin aynısını başka bir yere nakletmek” gibi sadece “var olanın bulunduğu yerden herhangi bir değişikliğe uğramadan başka yere nakledilmesi” anlamlarıdır.

Bunun dışında “*bir topluluktan başka bir topluluğa mirasın intikal etmesi*” anlamında تناسخ “*münasaha*” ve “*ruhların bir bedenden başka bir bedene intikal etmesi*” için تناسخ “*tenasüh/reenkarnasyon*” bu fikre inananları ifade etmek için de تناسخية “*tenasûhiyye*” gibi anlamlarda da kullanılmaktadır (İsfahânî, 2007: 685).

2.1.2. Nesih Kavramının İstilahî Anlamı

Nesih kavramının ıstilahî bir anlam elde etmesi İmam Şafîî’nin er-Risâle adlı eserinde neshi, tahsîs, takyîd ve istisnâdan ayırması ve her birinin sınırlarını çizmesi, kendilerine ait manalarını tayin etmesi ile olmuştur. İmam Şafîî, er-Risâle adlı eserinde ilk kez bir usûl terimi olarak nesih kavramının tarifini yapmış ve yapılan bu tarif kendisinden sonra gelen İslâm Hukuk bilginlerine kaynaklık etmiştir (Zeyd, 1987: 91-94).

Usûl-i Fıkıh alimlerinin nesih kavramına ıstilah olarak tanımladıkları anlamlardan birkaç tanesi şunlardır:

İbn Hazm (ö. 456/1064): “*İbadet müddetinin sona erişinin beyanı*”.

Karafî (ö.664/1258): “*İlk emrin zamanını bilip artık tekerrür etmeyeceği hususunun beyanı*”.

Burhânüddîn el-Ca’berî (ö. 732/1331): “*Hükmün müddetinin sona erdiğinin beyanı*”.

Ebü’l Me’âlî: “*Birinci farz ile amel zamanının geçtiğinin beyanı*”.

Yapılan dört tanımda ortak nokta, tanımları yapan bilginlerin nesih kavramını beyan saymalarıdır (Zeyd, 1987: 53-110).

Nesih kavramının hitap tarzındaki tanımlarından bazıları şunlardır;

Ebû Bekir el-Bâkılânî (ö. 403/1012): “*Önceki bir hitap ile sabit olan hükmün kaldırıldığına, aradan geçecek bir fasıladan sonra eğer beyan gelmemiş olsaydı evvelkinin aynen devam edeceği şeklinde delalet eden bir hitap*”.

Âmidî: “*Önceki şer’î bir hükmün hitabının devam ettiğine mani teşkil eden kanun koyucunun daha sonraki hitâbı*” (Zeyd, 1987, I: 53-110).

Serahsî ise nesih kavramını; “*Hükmün süresini beyan etmek*” şeklinde tarifini yaparken “*şer’î bir delille şer’î bir hükmü kaldırmaktır.*” şeklinde tanımlamaktadır (Serahsî, t.siz: 53-54).

Yukarıda zikredilen tanımların dışındaki tarifler genel olarak nesih kavramının sözlük anlamları arasında zikrettiğimiz “nakil, izale” gibi sözcükler kullanılarak ıstılah anlamından daha çok lügat manasına yakın tanımlamalar yapılmıştır.

Cürcânî (ö.816/1413), İslâmî ilimlerle alakalı kavramları cem ettiği eserinde nesih kavramını: “*Şer’î bir delili geri çevirerek, onun aksini gerektiren diğer Şer’î bir delil gelmesi*” şeklinde tanımlamaktadır (Cürcânî, 2013: 216).

Görüldüğü üzere yapılan bütün tanımlar birbirine benzemekle beraber her biri nesih kavramının bir yönüne işaret etmektedir. Konuyla ilgili üzerinde ittifak edilmiş bir tanımdan söz etmek mümkün görünmemektedir. Ancak âlimlerin çoğunun kabul ettiği kapsamlı bir tanımın şu olduğu varsayılmaktadır: “*Şer’î bir hükmün yine Şer’î bir hükümle kaldırılması*” ya da “*bir nassın hükmünün daha sonra gelen bir nass ile kaldırılması*” (Cerrahoğlu, 2020: 143).

Kısaca özetleyecek olursak, bir hüküm/nass uygulamaya konduktan sonra, o nassın kapsamına giren hükmü tamamen ya da bir bölümünü kaldıran başka bir hüküm/nass gelirse bu kaldırma işlemine nesih, hükmü kaldırılmış olan birinci nassa mensûh, hükmü kaldıran ikinci nassa ise nâsîh denir.

2.1.3. Nesih Anlamında Kullanılan Diğer Kavramlar

Nesih kavramı için yukarıda zikrettiğimiz kavramlar dışında başka kavramlar da kullanılmaktadır. Genel olarak nesih kavramı yerine kullanılan kavramlardan bazıları şunlardır;

2.1.3.1. Ref'

Ref', Arapça رفع – يرفع babının mastar sığasıdır. Sözlükte, “kaldırma, terfi etme, yükseltme” gibi anlamlara gelmektedir (İbn Manzûr, 1968: 1220-1221). Ref' kavramı bulundukları yerden kaldırılan cisimler gibi somut ve fiziki şeyler için kullanılabilirken, bazı yerlerde de tazim edilen makam ve mevki gibi soyut ve fizik ötesi anlamlarda da kullanılabilmektedir (İsfahânî, 2007: 503-504).

Ref' kavramı İslâmî literatürde ve birçok eserde nesih anlamında kullanılmaktadır. Zira Allah'ın önce vahiy ile hüküm koyup sonra verdiği hükmü kaldırma manasında *“Peygamberimize Allah önce vahyetmişti, bilahare ondan ref edildi/alındı...”* (Bûharî, Tefsir, 1220) hadisi örnek olarak zikredilebilir. Aynı zamanda mükellef olanın bazı sebeplerden dolayı Allah indinde sorumluluğunun kaldırılması manasında *“Üç kişiden kalem kaldırıldı...”* (Ebû Dâvûd, Hudûd, 1398) hadisinde ref' kavramının nesih manasında kullanıldığı görülmektedir. (Atan, 2005: 28-30)

2.1.3.2. Tebdîl

Tebdîl Arapçada tefîl babı mastarıdır. Sözlükte, “yerine bir başkasını koyarak, bir nesneyi kaldırmak” gibi anlamlara gelmektedir (Şevkânî, t.siz: 184). Tebdil kelimesi nesih anlamında kullanılan kavramlardan biridir. Zira *“Biz bir âyeti değiştirip yerine başka bir âyet getirdiğimiz zaman...”* (Nahl 16/101) âyetinde geçen tebdîl kavramının türevi olan بدلنا kelimesinin nesih manasında kullanıldığı görülmektedir. Nitekim

müfessirlerden Katâde (ö. 118/736), yukarıda zikrettiğimiz âyeti ما ننسخ من آية... “*Biz bir âyeti nesheder/hükmünü kaldırır...*” (Bakara, 2/106) âyetiyle eşdeğer görmektedir (İbn Kesîr, 1969: 520).

2.1.3.3. Mahv

Arapça محو kelimesi sözlükte “*silme, bozmak, temizlemek, kazımak*” anlamlarına gelmektedir. Terim olarak; “*bir şeyin etkisini bertaraf etmek*” anlamına gelmektedir (İsfahânî, 2007: 596). Cürcanî’ye göre محو kavramı içikiden sarıhluk gibi, kulun aklı başından gidecek ve ondan, aklının hiç müdahalesi olmayan fiiller ve sözler hasıl olacak biçimde, adetin vasıflarının kaldırılması anlamına gelmektedir (Cürcânî, 2013: 187).

Mahv kavramına örnek olarak Ra’d Suresi 39. âyeti verilebilir. Âyet şu şekildedir: محو الله ما يشاء ويثبت “*Allah dilediğini siler, dilediğini de sabit kılıp bırakır*”. Âyette geçen محو kelimesi ispat kavramının zıddı olarak zikredilmektedir. Tebdîl bölümünde zikrettiğimiz Nahl Sûresinin 101. âyeti ile Bakara Sûresindeki 106. âyet ile eşdeğer gören Katâde aynı eşdeğerliği zikredilen bu âyet için de kabul etmektedir (İbn Kesîr, 1969: 520).

Âyetin başka meselelerle alakalı olduğu ifade edilse de bizi ilgilendiren bu âyetin konumuz olan nesih kavramı ile ilgisidir. Zira Taberî, İbn Manzûr, İbn Ebû Hâtim ve Beyhakî’nin İbn Abbâs’tan rivâyet ettiklerine göre Abdullah b. Abbâs bu âyeti: “*Allah dilediğini tebdîl edip nesheder, dilediğini de sabit kılar*” şeklinde tefsir etmiştir (İbn Kesîr, 1969: 520; Atan, 2005: 28-30).

2.1.4. Nesih Kelimesiyle İlişkili Olan Kavramlar

Nesih kelimesinin literatürde kullanılan birçok kavramla ilişkisi bulunmaktadır. Bu kavramlarla ilişkisi bulunduğu gibi kavramlardan başka olarak bazı anlamlar ifade etmektedir. İlişkili bulunduğu kavramlarla aralarındaki farkları şu şekildedir:

2.1.4.1. Nesih – Bedâ İlişkisi

Nesih – Bedâ ilişkisi birçok âlim tarafından ele alınmıştır. Kanaatimizce konuyu en iyi dile getiren âlimlerden birisi Ebû Hilâl el-Askerî'dir. Biz de buna bağlı olarak konuyu onun görüşleri çerçevesinde ele almaya gayret gösterdik.

Bedâ kavramı Arapça ب - د - ا kökünden gelmekte olup sözlükte “*zuhur etme, görünme, ortaya çıkma, gizli bir şeyin sonradan ortaya çıkması, kişinin bir konuda beliren birkaç görüşten birini tercih etmesi*” anlamlarına gelmektedir (İlhan,1992: 191-192; Askerî, 2013: 64). Terim olarak; “*Allah'ın belli bir şekilde vuku bulacağını haber verdiği bir olayın daha sonra başka bir şekilde gerçekleşmesi*” anlamına gelmektedir (İlhan,1992: 191-192). Araplar; “بدا لي الشيء” ‘Bedâ’ lîyeş-şey’ü’ yani ‘o şey bana göründü/benim için zuhur etti’ demektedirler (Askerî, 2013: 64).

Nesih ise; “*Daha önce geçen bir hükmün, Kitap ya da Sünnet’in ikinci bir hüküm ile kaldırılması*” demektir (Askerî, 2013: 64; Çetin, 2006: 579-581).

Askerî’ye göre nesih ile bedâ arasındaki en önemli fark, bedânın önceden bilinmeyen bir şeyin sonradan bilinmesiyle birlikte değişime uğramasıdır ki bu durum nesih değildir. Verilen anlam itibariyle bedâ’ kavramı âlim olan Allah için câiz değildir. Allah’ın neshettiği ve sabit bıraktığı hükümler maslahata göre olmaktadır. Yoksa daha önce zuhur etmemiş yeni durumlar zuhur ettiği için değildir. Böyle bir şey Allah hakkında câiz değildir. Çünkü bu durum düşüncede bir kararsızlık göstergesidir (Askerî, 2013: 64; Çetin, 2006: 579-581).

2.1.4.2. Nesih – Ketb İlişkisi

Nesih kavramı aslı itibarıyla “*istinsâh etmek, kitaptaki manaları nakletmek, izale etmek, gidermek, yok etmek, iptal*” anlamlarına gelmektedir. Bu anlamda, نَسَخَتِ الشَّمْسُ الظِّلَّ “*nesehati’ş-şemsu’z-zille*” “*güneş gölgeyi giderdi.*” denilmektedir. Kitaptaki manalar başka bir yere aktarıldığı zaman, sanki ilkinin yok etmiş ve iptal etmiş gibi olmaktadır. Ketb ise; ilkinin yok etmeden yazmak, nakletmek anlamındadır. Ketb, neshin bir yönüne işaret etmektedir. Buna göre her nesih bir ketb’dir; oysa her ketb bir nesih değildir (Askerî, 2013: 435).

2.1.4.3. Nesih – Tahsîs İlişkisi

Tahsîs sözlükte “*belirlemek, bir şeyi kendisiyle ortak olmayan diğer şeylerden temyiz etmek, özgülemek*” gibi anlamlara gelir. Bu anlamdaki tahsîs kelimesi Fıkıh Usûlü terimi olarak “*âmm bir lafzın anlamının bu lafız kapsamına giren fertlerden bir kısmıyla sınırlandırılması ve bir lafzın kapsadığı manalardan yalnızca bir bölümünün kastedildiğine işaret eden şeydir.*” anlamını ifade eder (Koca, 2010: 432-434; Askerî, 2013: 63).

Nesih ise “*İlahi hitapla sabit olan bir hükmün ilerleyen zamanda ortadan kalkacağına işaret eden şey, şer’î bir hükmün daha sonra gelen şer’î bir delille kaldırılmasını*” ifade eder (Askerî, 2013: 63; Çetin, 2006: 579-581).

Tahsîs, bir hükmü kapsadığı unsurlardan bazıları ile, nesih ise zamanın bir kısmı ile sınırlandırır (Zühaylî, 2017: 261). Nesihte âmm hüküm, ilk etapta tüm fertler ile alakalıdır; daha sonra nâsîh delilin gelmesiyle bir kısım fertlerine oranla bu hüküm yürürlükten kalkar ve âmm olanın bazı fertleri ile ilgili olur. Bundan dolayı tahsîsi işaret eden delilin genelin uygulanmasından evvel gelmiş olması gerekmektedir (Şa’bân, 2013: 428). Bu durumda, bu iki kelimenin hem tanım hem de hüküm bakımından birbirlerinden farklı olduğu anlaşılmaktadır. Bu iki kelimenin bazı yönlerden birbirine denk olmaları nesh’in ‘Tahsîs’ olmasını gerektirmez (Askerî, 2013: 63).

Âmidî, tahsîs ve nesih'in bazı yerlerde birbirinden ayrıldığını tek başlıkta şu şekilde ifade etmektedir:

Nesih, tüm fertlere yönelik iken, tahsîs âmmın bir kısım fertlerine şümul eder. Nesih, bir emrin üzerine başka bir emrin gelmesi ile olurken, Tahsîste bir emrin üzerine başka bir emir gelmez. Nesih, kanun koyucunun emriyle olurken, Tahsîs, Kıyâs vb. aklî delillerle olur. Neshin zaman açısından sonra olması şarttır, tahsîsin ise beyan niteliğinde olduğu için zaman bakımından peş peşe olması gerekir. Nesih, nesh edilen delille amel etmeyi gelecekte tamamen ortadan kaldırırken, tahsîs ise gelecekte mutlak olarak delil olmaktan çıkarmaz. Kıyâs ile nesih câiz değilken, tahsîste câizdir. Nesih daha önceki hükmü kaldırırken, tahsîs tamamen kaldırmaz. Bir hukuk sisteminin başka bir hukuk sistemi ile neshedilmesi câiz iken, tahsîste câiz değildir (Âmidî, 1982: 113).

2.1.4.4. Nesih – Takyîd İlişkisi

Takyîd kelimesi fıkıh usûlü eserlerinin has lafız çeşitleri bölümünün altında zikredilen mutlak ile mukayyed lafız arasındaki mana ilişkisinden gelmektedir.

Mutlak kelimesi fıkıh usûlü terimi olarak: “*Bir adam, bir kitap bir kuş, bir öğrenci gibi herhangi bir sıfatla kayıtlanmayan ve tek tek her ferdine delâlet eden hass lafza*” denir (Zuhaylî, 2017: 222).

Mukayyed kelimesi ise fıkıh usûlü terimi olarak: “*Müslüman adam, iffetli kadın gibi bir sıfatla kayıtlanan herhangi bir ferde delâlet eden hass bir lafız*” anlamına gelmektedir (Zuhaylî, 2017: 223).

Mutlakın Hükmü: Bir nassda mutlak olarak yer alan bir lâfız, başka bir nassda mukayyed olarak gelmemişse mutlak haline göre amel edilir ve takyidine dair bir delil bulunmadıkça herhangi bir şekilde takyid edilmesi doğru olmaz (Şa'bân, 2013: 316).

Mukayyed'in Hükmü: Bir nassda mukayyed olarak yer alan bir lâfız, başka bir nassda mutlak olarak gelmemişse mukayyed haline göre amel edilir ve kaydın kaldırıldığına dair bir delil bulunmadıkça bu kaydın kaldırılması doğru olmaz (Şa'bân, 2013: 316).

Mutlak ile mukayyed arasındaki ilişkiye nesih denildiği gibi, âmm ile hass arasındaki ilişkiye de nesih denilmektedir. Hanefilerden bir kısım alimler ile Şafîiler, mutlak ile mukayyed arasındaki ilişkiye nesih olarak bakmaktadırlar (Bakkal, 1996: 41-42). Şafîilere göre mutlak ile mukayyed arasındaki ilişkiyi şu şekilde özetlemek mümkündür. Her ikisinin de hükümleri ve sebepleri bir olup olumlu olması durumunda ve mukayyed, kendisi ile amel etme imkanı olan mutlakdan sonra gelmiş ise bu durumda mukayyed mutlak olanı neshetmiş olur. Eğer mutlak olan ile amel etme imkanı bulunmaz ve mutlak ile mukayyed olanın tarihleri bir ise ya da tarihleri bilinmiyorsa bu durumda mutlak mukayyed'e hamlolunur (Bakkal, 1996: 41-42).

2.1.5. Nesh'i Tespit Yöntemleri

Usûl âlimlerine göre neshin ortaya çıkarılması için ittifak edilen tespit yöntemlerinin bilinmesi gerekir. Neshin bilinmesi önem arz ettiği için sonraki dönemlerde bazı yöntemler belirlenmiştir. Bu yöntemler aynı zamanda neshin delili sayılmaktadır. Nesih meselesinde ilmî kaidelerle tespit yapılması için belli başlı yöntemler geliştirilmiştir. Bu yöntemlerden bazıları şunlardır:

2.1.5.1. Hz. Peygamber'in Açıklaması

Hz. Peygamber'in nesihle ilgili açık ifadesi hükme kesinlik katar. Dolayısıyla nâsîh ve mensûh Hz. Peygamber'in bir şeyi önce yasaklayıp sonra serbest bırakması ya da önce serbest bırakıp sonra yasaklaması yoluyla bilinir. Bu konuda Hz. Peygamber'in; "*Kabir ziyaretini daha önce size yasaklamıştım, bundan böyle kabirleri ziyaret edin. Zira bu ahireti hatırlatır ve dünyaya değer verilmesini önler*" (Tirmizî, Cenâiz, 60). hadisi bu duruma örnek gösterilebilir. Zira söz konusu Hadis ilk etapta kabir ziyaretlerini yasaklarken daha sonra buna müsaade ettiğini açıkça ifade etmektedir.

2.1.5.2. Sahâbe'nin Bilgi Vermesi

Sahâbenin bilgi vermesi, usûl alimlerine göre nesih konusunu ihtiva eden birçok eserde ikinci en kuvvetli yol olarak kabul edilmektedir. Sahâbenin, Hz. Peygamber'in iki farklı uygulamasından sonuncusunun belirtildiği şeklindeki bir rivâyeti nâsîh hakkında bilgi

olarak kabul edilir. Câbir b. Abdullah'tan rivâyet edilen “*Ateşte kızartılan yiyeceklerden sonra abdest almanın terki Resûlullah'ın iki davranışından sonuncusu olmuştur*” (Ebû Dâvûd, Tahâret, 75). şeklindeki rivâyet bu duruma örnek gösterilebilir (Şa'bân, 2013: 433).

Teâruz eden iki Kur'ân nassından birinin mushafta diğerinden sonra yazılmış olmasına dayanılarak nesih tesbit edilemez. Çünkü sûrelerin ve âyetlerin mushaftaki tertibi, iniş sırasına göre değildir (Şa'bân, 2013: 433-434).

Şâfiîlere göre, sahâbenin, "şu hüküm şöyleydi, sonra neshedildi" tarzındaki sözüne dayanılarak da nesih tespit edilemez. Zira bu sözün, Hz. Peygamber'den duyularak değil de sahâbenin kendi içtihadına binaen söylenmiş olma ihtimali vardır. Hanefilere göre bu yolla nesih sabit olur. Çünkü sahâbe âdildir. Nesih haberi vermiş ise, bu onun Rasûlullah'tan işitilmiş olduğunu gösterir. Sahâbenin bu husustaki kavli delil kabul edilir (Şa'bân, 2013: 433-434).

2.1.5.3. İcmâ

İcmâ'nın sözlük ve terim anlamıyla ilgili bilgiler ilerleyen bölümlerde ayrıntılı olarak verilecektir.

Neshi tespit yöntemlerinden bir diğeri de icmâ'dır. Burada kastedilen icmâ: “*Hz. Peygamber'in ümmetinden olan müctehidlerin, Resûlullah'ın vefatından sonraki herhangi bir dönemde, Şer'î bir hüküm hakkında ittifak etmeleridir*” (Şa'bân, 2013: 105).

Usûl kitaplarında bu şekilde tespit edilen neshe örnek olarak mut'a nikahı verilmiştir. Zira mut'a nikahının yasaklanması ile alakalı olarak rivâyetlerde birbirinden farklı birçok yer ve zaman zikredilmektedir. İslâm hukukunda hükümler kesinlik üzere inşa edilmektedir. Rivâyetlerde birçok yer ve zaman zikredilmesi zannî delil şüphesini ortaya çıkarmaktadır. Mezhep imamlarının çoğunluğuna göre ise zannî delil ile farz ve haram hükmü konulamaz. Zira zannî delil ile verilen hüküm ahad haber gibi içinde şüphe barındıran bir delil olup hükmün ortadan kaldırılması için yeterli değildir. Buna göre Mut'a nikahının haram oluşu, kat'î delil ile değil de icmâ ile neshedilmesi sonucunu doğurmuştur (Koçkuzu, 1985: 302) denilebilir.

2.1.5.4. Tarihi Verilerle Tespit Yöntemi

Bilgi değeri açısından eşit olan, birbirine zıt iki farklı nassın cem edilmesinin mümkün olmadığı durumlarda tarihi farklılık yoluna gidilerek neshe hükmedilmesi yoluna gidilebilir. Buna göre birbirine zıt olan iki nassın tarihleri kronolojik olarak net bir şekilde biliniyorsa bu durumda ilk hüküm mensûh, ikinci hüküm nâsih olarak kabul edilir. Örnek olarak Şeddâd b. Evs'in rivâyet etmiş olduğu: “*Mekke fethi esnasında Resûlullah ile beraberdim, ramazan ayında hacamat olan bir kişi görünce Resûlullah ‘hacamat edenin de olanın da orucu bozuldu.’ buyurdu*” (Ebû Dâvûd, Savm, 28). hadisi ile İbn Abbâs'ın “*Resûlullah ihramlı ve oruçlu olduğu halde kan aldırdı*” (Buhârî, Savm, 32; Ebû Dâvûd, Savm, 29). hadisi birbirine zıt iki eşit hadistir. Zira ilk rivâyet edilen hadis Mekke'nin fethi esnasında ikincisi ise Hicretin onuncu yılında Veda Haccında vuku bulmuştur. Yani ilk rivâyetten iki yıl sonra gerçekleşmiştir. Kronolojik olarak ilkinin mensûh ikincisinin nâsih olduğu anlaşılabılır.

2.1.6. Nesh'in Rükünleri

Nesih olgusunun gerçekleşmesi için bazı rükünlerin hususu konusunda âlimler görüş birliği içindedirler. Buna göre genel kabul görmüş neshin dört rükünü vardır:

2.1.6.1. Nesih Edatı

Nesih edatı, sabit olan hükmün kaldırıldığına işaret eden sözdür.

2.1.6.2. Nâsih

Nâsih, hükmü kaldıran kanun koyucudur. Hükmü kaldıran delil, nâsih olarak isimlendirilse de asıl nâsih kanun koyucudur. Delilin nâsih olarak isimlendirilmesi mecazendir.

2.1.6.3. Mensûh

Mensûh, yürürlükten kaldırılmış olan hükümdür.

2.1.6.4. Mensûhun Anh

Mensûhun Anh, kendisinden hüküm kaldırılan kişidir (Zühaylî, 1986: 935-936).

2.1.7. Neshin Tespitinde Öngörülen Temel Şartlar

İki hüküm arasında nesih olayının tatbik edilebilmesi için İslâm âlimleri tarafından birtakım şartlar ileri sürülmüştür. Kimi İslâm âlimleri bu şartları oldukça geniş tutarken kimisi ise dar bir çerçeveye oturtmuşlardır. Belli başlı şartları şu şekildedir;

Birincisi: Nesih durumunun uygulanabilmesi için iki hüküm arasında cem' ve te'lifin imkansız olduğu kesin bir zıtlığın bulunması gerekir. Buna istinaden Hz. Peygamberden sahih bir rivâyetin bulunması ya da sahâbenin: “Şu âyet şu âyeti nesh etti.” tarzında açık bir ifadenin olması gerekir (Süyûtî, 2008: 462-474; Çakan, 1996: 183).

İkincisi: Nesih meselesine konu olan naslar, haber cümlesi formatında olsa bile emir ve nehiy anlamı ihtiva etmelidir (Süyûtî, 2008: 462-474).

Üçüncüsü: İhbârî olan cümleler iki bölüme ayrılır. Biri yapısı itibariyle ihbârî olup manası emir ihtiva eden cümlelerdir ki bu durumda nesih tatbik edilebilir. Diğeri de yapısı ve anlamı itibariyle sadece ihbârî olan cümlelerdir ki bu durumda nesih durumunun tatbik edilebilmesi imkansızdır (İbnü'l-Cevzî, 2003: 135-137).

Dördüncüsü: Mensûh olan hükmün nâsîh olan hükümden önce olduğu tespit edilmelidir. Bu ise iki yöntem ile mümkündür. İlki, lâfız yönü ile tespit edilir ki her iki hükmün de peş peşe zikredilmiş olması gerekir. İkincisi ise, birinin diğerrinden önce olduğunu bildirecek olan nüzul tarihidir. Eğer her iki hükümde öncelik ve sonralık belirlenemiyorsa bu durumda nesih yoluna başvurulamaz (İbnü'l-Cevzî, 2003: 135-137).

Beşincisi: Nesh edilecek olan hükmün şer'î bir hitap ile olması gerekir. Eğer mensûh kabul edilmiş olan durum, İslâm öncesi dönemde hâkim olan toplumsal ilişkiler, evlenme ve boşanmalar gibi örf ve adetle sabit olmuş ise bu durumu kaldıran hükme nâsîh denilmez. Zira burada herhangi bir nesih olayı söz konusu değildir. Teşri' durumu söz konusudur (İbnü'l-Cevzî, 2003: 135-137).

Altıncısı: Mensûh olan hükmün nasıl ki şer’î naslarla sabit olması zorunlu ise aynı şekilde nâsih olan delilin de Şer’î naslarla sabit olması zorunludur. Bu durumda icmâ ve kıyâs, naklî bir hükme nâsih olamaz (Çakan, 1996: 183).

Yedincisi: Neshin şer’î amelî bir konuda gerçekleşmesi gerekir (Süyûtî, 2008: 462-474).

Sekizincisi: Hz. Peygamber hayatta iken olmalı yani vefatından sonra nesh işlemi söz konusu değildir (Süyûtî, 2008: 462-474).

Dokuzuncusu: Mensûh olan hüküm bir süre yürürlükte kalmış olmalıdır (Süyûtî, 2008: 462-474).

2.1.8. Nesih Çeşitleri

Nesih çeşitlerini genel olarak üç kısma ayırmak mümkündür. Bunlar oluş itibariyle nesih, gerçekleşme tarzına göre nesih ve Kur’ân, Sünnet, icmâ ve kıyâs’ın birbirini neshetmesi açısından nesih çeşitleri olmak üzere üç kısımdır.

2.1.8.1. Nesh’in Oluş İtibariyle Türleri

Fıkıh ve Tefsir Usûlü ile ilgili eserlerin nesih meselesi bölümlerinde usûl âlimleri genel hatlarıyla üç çeşit nesihten söz etmektedirler. Bunlar hükmü ve metni mensûh, hükmü mensûh metni bâkî ve metni mensûh hükmü bâkî olanlar şeklinde üçe ayrılmaktadır.

2.1.8.1.1. Hükümü ve Metni Mensûh Olanlar

Başlıktan da anlaşıldığı üzere metni yani tilaveti ve bu metnin ihtiva ettiği hükmün mensûh olması durumudur. Bu çeşit neshe örnek rada’ yani emzirme/süt akrabalığı ile ilgili rivâyetlerdir. Bu rivâyetlerden birinde Hz. Âişe (r.anha) şöyle rivâyet etmiştir: “*Hz. Peygamber’e gelen vahiyler arasında, süt emme ile ilgili bir âyet vardır ki, buna göre bir çocuk bir kadın tarafından on defa emzirilirse aralarında hürmət denilen süt hısımlığı oluşur. Bu on defa emmenin hükmü sonradan inen beş defa emme âyetiyle neshedilmiştir*”

(Müslim, Rada', 24-25).

Zikredilen rivâyette süt emme hakkında ilk âyette süt akrabalığının oluşması için çocuğun on defa emmesi gerektiği, daha sonra bu hüküm çocuğun beş defa emmesi ile süt akrabalığının sübut bulacağını bildiren vahiy ile neshedilmiştir. Beş defa emmekle ilgili hem âyet hem de hüküm neshedilmiştir.

2.1.8.1.2. Hükümü Mensûh Metni/Tilaveti Bâkî Olanlar

Metin ve tilavet açısından mevcut olmakla beraber hükmünün ortadan kalkması durumudur. Nesih tartışması en çok bu bölümde yapılmaktadır. Âlimler arasında bu tür neshin sayısında ihtilaf vardır. Bazı âlimlere göre bu çeşit neshin sayısı bir hayli fazladır. Kimi alimler bunun sayısını beş yüze kadar çıkartırken kimileri üçe kadar düşürmektedir.

Örnek olarak: “*Ey iman edenler! Peygamber ile özel olarak konuşacağınız zaman bu konuşmanızdan önce fakirlere sadaka verin...*” (Mücadele, 58/12) âyeti, “*Özel konuşmanızdan önce sadaka vermekten ürkünüz mü ki bunu yerine getirmediniz? Ama Allah tevbenizi kabul etmiştir...*” (Mücadele, 58/13) âyetiyle nesh edilmiştir.

Ayrıca “*Oruca gücü yetmeyenler, bir düşkünün doyuracak kadar fidye verir...*” (Bakara, 2/184) âyeti, “*...Sizden (Ramazan) ayına kavuşanlar, onda oruç tutsun...*” (Bakara, 2/185) âyetiyle nesh edilmiştir (Süyûtî, 2008: 462-474; İbnü'l-Cevzî, 2003: 135-137). Görüldüğü üzere bu âyetler lafzen bâkî olmakla beraber hükmen neshedilmiştir.

2.1.8.1.3. Metni/Tilaveti Mensûh Hükümü Bâkî Olanlar

Bir önceki bahsedilen nesih çeşidinin zıttı olarak Kur'ân-ı Kerimde lafız olarak mevcut olmayıp hükmünün mevcut olduğunun kabulü şeklindeki nesihtir.

İmam Süyûtî, bu tür neshin misallerinin çok olduğunu ifade etmektedir. Rivâyetlerde çokça misal gösterilen lafzı mensûh olduğu iddia edilen recm âyetleridir. Hz. Ömer'in şöyle dediği rivâyet edilir: “*Eğer insanların 'Ömer, Allah'ın kitabına ilave yaptı' demelerinden korkmasaydım, Allah'ın kitabına 'Evli erkek ve evli kadın zina ettiklerinde*

ikisini de recm edin' âyetini yazardım, çünkü biz bunu okuyorduk” (Süyûtî, 2008: 462-474). Yukarıda zikredilen rivâyet aynı zamanda Ubey b. Ka'b'tan da rivâyet edilmiştir (Keskin, 1997: 98-99).

2.1.8.2. Gerçekleşme Tarzına Göre Nesih Türleri

Nesih olayının gerçekleşme tarzı dikkate alındığında bunun dört kısma ayrıldığını ifade etmek mümkündür.

2.1.8.2.1. Neshin Sarîh/Açık ve Zımnî Olmasına Göre

Neshedilen hükmün açıkça ya da dolaylı bir şekilde zikredilmesine göre nesih çeşidi sarîh ve zımnî diye ikiye ayrılmaktadır.

2.1.8.2.1.1. Sarîh Nesih

Kanun koyucunun nassın bizzat lafzında açıkça mensûh hükmün ortadan kalktığına dair bir açıklamasının olduğu nesih türüdür. Hz. Peygamberin ilk etapta kabir ziyaretlerini yasaklayıp daha sonra bunu serbest bırakması bu tür neshe örnek teşkil etmektedir (Hinn, 2000: 345)

2.1.8.2.1.2. Zımnî Nesih

Nassın lafzında kapalı bir şekilde nesih olayına işaret eden herhangi bir açıklamanın olmadığı nesih çeşididir. Zımnî neshe örnek olarak evli erkek ve kadının zina cezası olarak yüz sopa cezasının neshedilip bunun yerine recm cezasının hükme konu olmasıdır (Hinn, 2000: 345).

2.1.8.2.2. Neshin Küllî ve Cüz'î Olmasına Göre

Nâsîh olan hükmün tüm mükellefleri kapsayıp kapsamamasına göre küllî ve cüz'î nesih olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

2.1.8.2.2.1. Küllî Nesih

Şer'î bir hüküm kaldırıldığında istisna bırakmaksızın bütün fertleri kapsamına alıyorsa buna Küllî nesih denir. Küllî nesih çeşidine örnek: “İçinizden ölüp geriye dul eşler bırakan erkekler, eşleri için, evden çıkarılmaksızın bir yıla kadar geçimlerinin sağlanmasını vasiyet etsinler...” (Bakara, 2/240) âyetinde iddet süresi bir yıl olarak belirlenmişken daha sonra inen “İçinizden ölenlerin geride bıraktıkları eşleri, kendi kendilerine dört ay on gün (iddet) beklerler...” (Bakara, 2/234) âyeti ile nesh edilip bu süre dört ay on güne düşürülmüştür. Burada gerçekleşen nesih tüm mü'minleri kapsadığı için küllî neshe örnek teşkil etmektedir (Hinn, 2000: 346).

2.1.8.2.2.1. Cüz'î Nesih

Cüz'î nesihte kanun koyucunun koyduğu bir hüküm ilk etapta bütün mükellefleri her durumda kapsarken daha sonra gelen hüküm ile bazı fertler ya da bazı durumlar için ilga edilir. Cüz'î neshe örnek olarak: “Sana içkiyi ve kumarı sorarlar, De ki: "Onlarda hem büyük günah, hem de insanlar için (bazı zahiri) yararlar vardır, ama günahları yararlarından büyüktür...” (Bakara, 2/219) âyeti verilebilir. Bu âyette içki için genel bir ifade varken daha sonra inen “Ey iman edenler! Sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar, bir de -yolcu olmanız durumu müstesna- cünüp iken yıkanıncaya kadar namaza yaklaşmayın...” (Nisa, 4/176) âyetinde ise namaza yaklaşanlar için haram kılınması ile daraltılması söz konusudur (Hinn, 2000: 347).

2.1.8.2.3. Neshin Bedelli ve Bedelsiz Olmasına Göre

Neshedilen hükmün yerine bir hükmün gelip gelmemesine göre bedelli ve bedelsiz nesh diye ikiye ayrılmaktadır.

2.1.8.2.3.1. Bedelli Nesh

Bedelli Nesh, kanun koyucunun bir hükmü kaldırdıktan sonra onun yerine yeni bir hüküm getirdiği nesh çeşididir. Bu tür neshe örnek olarak zina eden kadına verilen hapis cezasının sopa cezasıyla nesh edilmesi verilebilir (Hinn, 2000: 348).

2.1.8.2.3.2. Bedelsiz Nesh

Bedelsiz Nesh, kanun koyucunun bir hükmü kaldırdıktan sonra onun yerine herhangi yeni bir hüküm getirmediği nesh çeşididir. Bedelsiz neshin olamayacağını ifade edenler olmakla beraber bazı âlimler tarafından âyette geçen “...*daha hayırlısını veya mislini getiririz...*” ifadesi delil olarak öne sürülmektedir. Hz. Peygamberle gizli konuşmadan önce sadaka verilmesi gerektiği hükmü neshedilmiştir ve yerine herhangi yeni bir hükmün gelmemesi bedelsiz neshin gerçekleştiğine delil teşkil etmektedir (Hinn, 2000: 348).

2.1.8.2.4. Nâsîh Olan Hükmün Ağırlığına Göre

Neshedilen hükmün yerine gelen hükmün ağırlığına göre müsavi, hafif ve ağır nesh olmak üzere üçe ayrılmaktadır.

2.1.8.2.4.1. Müsavî Nesh

Müsavî Nesh, nâsîh ve mensûhun hüküm olarak eşit kabul edildiği nesh türüdür. Bu tür nesihte ittifak vardır. Bu tür neshe örnek olarak kiblenin Mescid-i Aksa iken nesh edilip Mescid-i Haram olması verilebilir (Hinn, 2000: 349).

2.1.8.2.4.2. Hafif Nesih

Hafif Nesih, nâsihin, mensûhtan hüküm olarak yerine getirme açısından daha hafif olduğu nesih türüdür. Hafif nesih türüne örnek olarak ilk etapta elli vakit olarak emredilen namazın neshedilerek beş vakte düşürülmesi verilebilir (Bûtî, 1999: 299).

2.1.8.2.4.3. Ağır Nesih

Ağır Nesih, nâsihin, mensûhtan hüküm olarak yerine getirme açısından daha ağır yükümlülükler ihtiva eden nesih türüdür. Bu konuda âlimler arasında ihtilaf olmakla beraber âlimlerin çoğu bu tür neshi câiz görürler. Bu tür neshe örnek olarak İslâm'ın ilk yıllarında tebliğin barış yoluyla yapılıyor olması ve savaşmanın yasak olması verilebilir. Daha sonra ise bu hüküm neshedilmiş, savaş Müslümanlar için farz kılınmıştır. Tebliğ metodunda barışın yerine geçen savaşın barıştan daha meşakkatli ve ağır olması ağır nesih türüne örnek teşkil etmektedir (Bûtî, 1999: 299).

2.1.8.3. Kur'ân, Sünnet, İcmâ ve Kıyâs'ın Birbirini Neshetmesi Açısından Nesih Türleri

Dinin temel kaynakları arasında kabul edilen Kitap, Sünnet, İcmâ ve Kıyâs arasında neshin varlığı ve varsa nasıl olduğu noktasında belli kısımlara ayrılmıştır.

2.1.8.3.1. Âyet'in Âyeti Neshi

Kur'ân âyetlerinin birbirini neshedebileceği hususunda âlimlerin icmâi bulunmaktadır. Âyet'in Âyeti nesih türüne örnek olarak şu âyet verilir: “*Kadınlarınızdan fuhuş (zina) yapan...kadınları ölüm alıp götürünceye veya Allah onlar hakkında bir yol açıncaya kadar kendilerini evlerde tutun, Sizlerden fuhuş (zina) yapanların her ikisini de incitip kınayın...*” Âyette zina eden kadının cezası hapis ve kınamadır. Daha sonra inen “*Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüzer değnek vurun...*” âyeti ile hapis cezası ve kınama neshedilerek hadd cezasına dönüştürülmüştür (Şâfiî, 1997: 144-145). Bu durumda bir âyet diğer bir âyetle neshedilmiş bulunmaktadır.

2.1.8.3.2. Âyetin Sünneti Neshi

Âyetin Sünneti neshi, Sünnette geçen bir hükmün Kur'ân âyeti ile neshedilmesidir. İmam Şâfiî bu konuda âyetin sünneti neshedemeyeceğini zira Kitâp, Sünnet, İcmâ ve Kıyâs gibi asli delillerin her birinin kendi içinde bağımsız olduğunu ve birbirini neshedemeyeceğini beyan etmektedir (Şâfiî, 1997: 65-66). Diğer bilginler bu nesih türüne kıblenin tahvilini örnek olarak vermektedirler. Zira kible yönünün Mescid-i Aksa olması âyetle belirlenmiş bir durum değil, Hz. Peygamberin uygulaması sonucunda ortaya çıkan bir durumdur. Ancak daha sonra inen "...yüzünü Mescid-i Haram yönüne çevir..." (Bakara, 2/144) âyeti ile Hz. Peygamberin kible tayin etmiş olduğu Mescid-i Aksa ile ilgili hüküm neshedilmiştir. Onun yerine âyet ile Mescid-i Haram'ın Allah (c.c.) tarafından kible olarak tayin edilmesi âyetin sünneti neshetmesine örnek teşkil etmektedir (Âmidî, 1982: 150).

2.1.8.3.3. Sünnetin Âyeti Neshi

Sünnetin Âyeti neshedebileceği fikri, Eşâ'rî ve Mu'tezile kelimcilerinin çoğu, İmam Mâlik ve İmam Ebû Hanîfe tarafından kabul görülmektedir. İmam Şâfiî ile Ahmed b. Hanbel'in iki görüşünden birine göre ise Sünnet, âyet ile neshedilmediği gibi âyet de Mütevâtir Sünnet ile neshedilemez. Her bir grup kendi görüşlerini delilleriyle savunmuşlardır. İmam Şâfiî'nin bu konudaki görüşleri ileride işlenecektir. Sünnetin âyeti neshedebileceğini savunanların delillerine örnek olarak: "*Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüzer değnek vurun...*" (Nûr, 24/2) âyeti verilebilir. Zira belirlenen zina cezası Sünnetin recm uygulamasıyla neshedilmiştir (Âmidî, 1982: 153). Miras ile ilgili olarak: "*Sizden birinize ölüm gelip çatdığı zaman, eğer geride bir hayır (mal) bırakmışsa, anaya, babaya ve yakın akrabaya meşru bir tarzda vasiyette bulunması -Allah'a karşı gelmekten sakınanlar üzerinde bir hak olarak- size farz kılındı.*" (Bakara Suresi, 2/180) âyetinde mü'minlere vasiyet yapmaları farz kılınmıştır. Daha sonra Hz. peygamberin "...Varise vasiyet yoktur..." (Ebû Dâvûd, Vesâyâ, 6; Tirmîzî, Vesâyâ, 5; Nesâî, Vesâyâ, 5; İbn Mâce, Vesâyâ, 6) hadisinin mü'minlere vasiyet yapmalarının farz olduğu hükmünü neshettiği ifade edilmektedir (Âmidî, 1982: 153-154).

2.1.8.3.4. Sünnetin Sünneti Neshi

Sünnetin Sünneti neshetmesi çeşidinde nâsih ve mensûh aynı türdendir. Âlimler bu tür neshi çeşitli şartlara bağlamışlardır. Şöyle ki; birbirlerini neshedebilmeleri için nâsih ile mensûhun aynı derecede bulunması ya da nâsihin mensûhtan daha kuvvetli olması gerekir. Mütevâtir Sünnet, Ahâd Haberi neshedebilirken, Ahâd Haber, Mütevâtir Sünneti neshedemez. Sünnetin Sünneti neshi meselesine örnek olarak yukarıda zikrettiğimiz kabir ziyaretleri ve Ramazan'da hacamat ile ilgili rivâyetler verilebilir (Âmidî, 1982: 153-154).

2.1.8.3.5. İcmânın Nâsih Olması

İcmâ ile verilen hüküm Kitap veya Sünnet ile elde edilen hükmü neshedemediği ve bunlar tarafından neshedilemediği gibi, başka bir İcmâ hükmü ile de neshedilemez. Ancak bir İcmâ, maslahata binaen oluşmuş ve sonra bu maslahat değiştiğinden yine maslahata binaen başka bir İcmâ meydana gelmişse bu, ilk İcmâ'yı neshetmiş olur (Şa'bân, 2013: 432-433).

2.1.8.3.6. Kıyâsın Nâsih Olması

Âlimlerin ittifakıyla Kıyâs ile verilen hükümler Kitap, Sünnet ve İcmâ ile verilen hükümleri neshedemez. Kitap, Sünnet ve İcmâ ile elde edilen hükümler de Kıyâs ile elde edilen hükümleri neshedemez. Zira nesih durumu Hz. Peygamberin hayatı ile sınırlıyken, Kıyâs ise Hz. Peygamberden sonra vuku bulmaktadır (Şa'bân, 2013: 432-433).

2.1.9. İslâm Fıkıh Geleneğinde Mezhepler Arasında Nesih Olgusu

Nesih olgusu ya da meselesi İslâm'ın ilk dönemlerinden beri ilgi odağı haline gelmiştir. Genellikle yapılan tartışmalar neshin varlığı ya da yokluğu şeklinde cereyan etmemiş, daha çok nesih kavramının ne olduğu, hangi âyetlerin mensûh hangi âyetlerin nâsih olduğu yönünde olmuştur.

Nesih ile ilgili olarak günümüze ulaşan ilk eser Katâde'nin (ö.117) "*Kitabü'n-Nâsih ve'l Mensûh fî Kitabillâh*" adlı kitabıdır (Şimşek, 1997: 78).

Nesih fikrinin İslâm'ın ilk dönemlerinde ortaya çıktığı kabul edilmekle beraber tam olarak ne zaman ortaya çıktığını tespit etmek mümkün görünmemektedir. Muhtemelen nesih durumu müfessir ve fakihlerin zıt gibi görünen âyetleri uzlaştırmak için başvurdukları bir yöntem olarak görülebilir (Hasan, 1999: 91).

Nesih meselesi hakkındaki ihtilafların temelinde nesih kavramının gelişim süreçlerinin farklı dönemlerde uğradığı anlam kaymaları yatmaktadır. İlk dönem imamlar ve bir kısım sahâbeler nesih kavramını âmm olanın tahsîsi, mücmelin beyanı, mutlak olanın takyidi manalarında kullanmışlardır. Şâh Veliyyulah Dehlevî'ye göre nesih kavramı ilk nesil tarafından geniş anlamıyla kullanıldığından dolayı mensûh âyetlerin sayısının beş yüze kadar çıkmasına sebep olmuştur (Hasan, 1999: 95).

Abdûlmüteâl Muhâmmmed el-Cebrî'ye göre, Kur'ân'da mensûh âyetler olduğunu savunanların başında Ebû Abdillâh İbn Hazm, Nahiv âlimi İbn Hilâl Sa'îdî ve Hibetûllâh İbn Selame gelir. Onların nesih iddiaları da Dahhâk, Saîd b. Müseyyib ve Katâde gibi ikinci ve üçüncü nesil âlimlerine dayanmaktadır. Daha sonra gelen Müfessir ve Fâkihlerin çoğu nâsîh ve mensûhu kabul etmiş ve böylece nâsîh/mensûh meselesi, Müslüman araştırmacıların çoğunun nezdinde bir İslâm inancı haline dönüşmüştür (Gezgin, 2001: 57).

Ancak daha sonraki dönemlerde Hicrî IV. asrın başlarında Ebû Müslim el-İsfahânî'nin (H.322) neshin Kur'ân'da bulunmadığı şeklindeki görüşüyle nesih meselesi farklı bir mecrâda ele alınmaya başlandı (Cerrahoğlu, 2020: 146).

Nesih meselesi, Ebû Müslim'den sonra araştırılıp incelendiği zaman artık nesh'i kabul eden ve etmeyen şeklinde iki farklı görüşün mevcut olduğu görülür. İslâm âlimlerinin çoğunluğu neshin Kur'ân'da mevcut olduğunu kabul etmişlerdir. Ancak Kur'ân'da nesh'in keyfiyeti ve kemmiyeti konusunda ittifaka vardıkları söylenemez.

Fakihlerden İmam Mâlik, İmam Ebû Hanife Sünnetin âyeti neshedebileceğini kabul etmişlerdir. İmam Şafiî ile Ahmed b. Hanbel'in iki görüşünden birine göre ise Sünnet âyet ile neshedilmediği gibi Kitap da Mütevâtir Sünnet ile neshedilemez. Sünnetin âyeti neshedebileceğini savunan âlimler bu tür neshe zina cezasını örnek vermektedirler. Zina

yapanlarla ilgili olarak “*Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüz değnek vurun...*” (Nur, 24/2) âyetinde yüz değnek cezası belirtilmiştir. Ancak Hz. Peygamberin zina eden evli erkek ve kadının recm edilmesi uygulaması âyette belirlenen yüz değnek cezasını neshetmektedir (Âmidî, 1982: 153).

Ayrıca “*Sizden birinize ölüm gelip çattığı zaman, eğer geride bir hayır (mal) bırakmışsa, anaya, babaya ve yakın akrabaya meşru bir tarzda vasiyette bulunması -Allah'a karşı gelmekten sakınanlar üzerinde bir hak olarak- size farz kılındı.*” âyetine göre vasiyet yapılması farz kılınmışken “*...Varise vasiyet yoktur...*” (Ebû Dâvûd, Vesâyâ, 6; Tirmîzî, Vesâyâ, 5; Nesâî, Vesâyâ, 5; İbn Mâce, Vesâyâ, 6) hadisinin bu hükmü iptal ederek neshettiği ifade edilmektedir (Âmidî, 1982: 153-154).

2.2. ŞAFİÎ MEZHEBİ ÖZELİNDE ŞÎRÂZÎ’NİN NESİH ANLAYIŞI

Ebû İshâk eş-Şîrâzî, nesih konusunu hükümlerin bağlayıcılığı açısından önemsemiştir. Bu açıdan nesih kavramını müstakil bir başlık altında izah etmeye çalışmıştır. Şîrâzî, kendisine kadar gelen ilmi gelenek zaviyesinden konuyu ele almış ve bu konuda önemli hususlar ortaya koymuştur. Dönemin paradigması çerçevesinde nesih kavramını irdelemeye çalışmıştır. Bu konuda esas aldığı temel kaynak Kur’ân-ı Kerîm olmuştur. Kur’ân-ı Kerîm perspektifinde nâsîh ve mensûh kavramlarının İslâm Fıkıh Usûlü geleneğinde ne gibi bir anlam ifade ettiğini detaylı bir şekilde beyan etmiştir. Doktrinde ise Şâfiî mezhebini esas almıştır.

2.2.1. Şîrâzî’ye Göre Nesih Kavramı

Şîrâzî’ye göre nesih kavramı yukarıda zikredilen sözlük anlamları ile birebir aynıdır. Şîrâzî’ye göre terim olarak: “*Önceki hitap ile sabit olan bir kuralın kaldırılmasına ve ondan vazgeçilmesine delil olan hitaptır*” (Şîrâzî, 2013: 163; Şîrâzî, 1988: 481). Şîrâzî, neshin kavramsal anlamını yukarıda zikrettiğimiz hitap tarzında kabul etmiş ve bu şekilde beyan etmiştir.

2.2.2. Şîrâzî’ye Göre Nesh’in İslâm Hukukunda İmkânı

Şîrâzî’ye göre nesih, İslâm Hukuku’nda câizdir. Câiz olmaması için aklî bir engel olmadığı gibi naklî bir engel de bulunmamaktadır (Şîrâzî, 1983: 251; Şîrâzî, 1988: 486). Şîrâzî’ye göre: “*Biz, bir âyet’in hükmünü yürürlükten kaldırır...*” (Bakara, 2/106) ve “*Biz bir âyetin yerine başka bir âyeti getirdiğimiz zaman...*” (Nahl, 16/101) âyetlerinde geçen ifadeleri neshin câiz olduğuna delil olarak öne sürmektedir. Şîrâzî’ye göre, Allah’ın yaratılmışları bir sıfat üzere yaratması, daha sonra diğer sıfatlara nakletmesi mümkün oluyorsa ve bu aklen imkânsız değilse, bir ibadet ile yükümlü tutup başka bir vakitte bu yükümlülüğü düşürmesi de imkansı değildir (Şîrâzî, 1983: 252). Zira Allah (c.c) İbrâhîm’e (a.s) oğlunu kurban etmesini emretmiş, daha sonra ise fiil gerçekleşmeden önce bunu neshetmiştir (Şîrâzî, 1988: 486; Şîrâzî, 1983: 260). Hz. Âdem (a.s) döneminde uygulanan İslâm Hukuku’ndaki hükümlerde kardeşlerin evlenmesi câiz görülmüştür. Fakat daha sonraki dönemlerde uygulanan İslâm Hukuku’nda haram kılınmıştır (Şîrâzî,

1988: 482; Şîrâzî, 1983: 252). Şîrâzî, zikrettiği örnekler ışığında neshin İslâm Hukuku'nda câiz olduğunu kabul etmektedir. Ayrıca Şîrâzî'ye göre, hüküm te'bîd (kesinlik) ile zikredilse dahi nesih mümkündür. “Kesin olarak beytül-makdis'e doğru namaz kılın” diye emredildikten sonra “Kabe'ye doğru namaz kılın” emri ile neshedilebilir. Zahiren te'bîd (kesinlik) gerektirmesine rağmen mutlak lafzın neshedilmesi câiz olduğundan te'bîd (kesinlik) ile birlikte zikredilse de neshedilmesi câiz olur. Çünkü kesinlik (te'bîd), te'kîd (pekiştirme) içindir. Te'bîd (kesinlik) lafzı sözlükte kesinlik (te'bîd) kastedilmeyen manada kullanılmaktadır. Örnek olarak, “seni mutlaka cezalandırmam lazım” lafzı ile kesinlik (te'bîd) değil amaç kastedilir. Kesinlik (te'bîd) zikri te'kîd için kullanıldığında nesih câiz olur (Şîrâzî, 1988: 491). Kanun koyucu hitabı te'bîd (kesinlik) ile bağlayıp sonra da istisna ve şart getirerek düşürebilir. Kanun Koyucu “Ebedi olarak namaz kıl ancak hayızlı iken hariç”, “Ebedi olarak oruç tut ancak hasta olduğunda hariç” diyebilmesi hükmün te'bîd ile zikredilse dahi neshedilebileceğine örnek teşkil etmektedir. Hükmü kesinlik (te'bîd) ile emredip daha sonra başka bir emir ile hükmün kesinliğini iptal edebilir. Kısacası te'bîd (kesinlik) ile verilen hüküm ya Tahsîs ile ya da başka bir hitapla neshedilebilir (Şîrâzî, 1988: 492).

2.2.3. Şîrâzî'ye Göre Neshi Tespit Yöntemleri

Önceki bölümlerde diğer âlimlerin neshi tespit yöntemleri hakkında detaylı bilgi vermeye çalıştık. Burada ise Şîrâzî'nin konuya yaklaşımını tespit etmeye çalışacağız. Şîrâzî'ye göre nâsîh ile mensûh 3 şekilde tespit edilebilir. Bunlar nassın açık ifadesi, icmâ ve muvafakatı mümkün olmayan iki nassın çatışmasıyla bilinir.

2.2.3.1. Nassın Açıklığıyla

Nassın açıklığı başka bir anlama hamledilemeyecek kadar açık ve anlaşılır olması demektir. Şîrâzî bu konuyla ilgili olarak ‘musabere’ ayetini örnek vermektedir. Zira İslâm'ın ilk yıllarında Müslümanlardan bir kişinin on kişiye, yüz kişinin bin kişiye dayanması emredildi. Ancak daha sonra inen “*Şimdi Allah, yükünüzü hafifletti ve sizde zayıflık olduğunu bildi. O halde sizden sabırlı yüz kişi bulunursa, (onlardan) iki yüz kişiye galip gelir ve eğer sizden bin kişi olursa, Allah'ın izniyle (onlardan) iki bin kişiye galip gelirler...*” (Enfâl, 8/66) âyetiyle önceki hüküm nassın açık ifadesiyle neshedildi. Zira

âyette geçen “...Allah yükünüzü hafifletti...” ifadesi ve devamında önceki hükmün aksine sayısal olarak net ifadelerin zikredilmesi nassın açık ifadesine örnek teşkil etmektedir (Şîrâzî, 1988: 517).

Ayrıca Şîrâzî’ye göre aşağıda zikredilen hadislerdeki ifadeler bize nâsih ve mensûh olan hükümleri net bir şekilde göstermektedir. Kabir ziyaretleri, kurban etlerinin saklanması ve ölü hayvanların derisinden faydalanma ile ilgili olarak “Sizleri kabir ziyaretinden menetmişim. Şimdi kabirleri ziyaret edin” (Müslim, Cenâ’iz, 106; Ebû Dâvûd, Cenâ’iz, 81; Tirmizî, Cenâ’iz, 60). “Sizleri kurban etlerini saklamaktan nehyetmişim, artık saklayabilirsiniz” (Müslim, Cenâiz, 106). “Ölü hayvanların derisinden faydalanmanıza ruhsat vermişim, bu mektubum size ulaştığı zaman ölü hayvanların derisinden veya kemiğinden faydalanmayın” (Ebû Dâvud, Libâs, 42; Tirmizî, Libâs, 7, Ibn Mâce, Libâs, 26). gibi ifadeler ile zikredilen hadisler, nâsih ve mensûhun problemsiz bir şekilde bilinmesine örnek teşkil etmektedir (Şîrâzî, 1988: 515, 516).

2.2.3.2. İcmâ

Şîrâzî’ye göre nâsih ve mensûh hükümleri İcmâ ile bilinebilir. Ümmetin hata ve delalet üzere birleşmemesi (İbn Mâce, Fiten, 8; Tirmizî, Fiten,7) durumu bu yöntemi güçlendirmektedir. Zira Şîrâzî’ye göre ümmetin üzerinde ittifak ettikleri delilin iptal olması mümkün değildir. Biz bilmesek dahi onlar mutlaka bir delil sebebiyle birleşmişlerdir. Ümmetin mensûh hükümler üzerinde ittifak etmemesi bu yöntemi daha da güçlendirmektedir (Şîrâzî, 1988: 516).

2.2.3.3. Muvafakatı Mümkün Olmayan İki Nassın Çatışmasıyla

Şîrâzî’ye göre nesih, muvafakatı mümkün olmayan iki nassın çatışmasıyla da bilinir. Bu naslardan biri kronolojik olarak diğerrinin önüne geçirilir ve sonra gelenin ilk gelen nassın nâsihi olduğu kabul edilir. Hz. Peygamberin (s.a.v) “Evli ile evlinin zinasında yüz kırbaç ve recm vardır” (İbn Mâce, Hudûd, 7). hadisinde zina eden evli kişilere yüz kırbaç ve recm cezası belirtilmiştir. Ancak zaman olarak daha sora gerçekleşen zina eden Maiz’in kırbaçlanmadan recmedilmesi (Müslim, Hudûd, 23) uygulaması Hz. Peygamberin zina

eden evli kişilerin cezalarındaki kırbaç cezasının neshedildiğini göstermektedir. Zikredilen hadisler bu yöneme örnek teşkil etmektedir (Şîrâzî, 1988: 517).

2.2.3.4. Sahâbenin Bildirmesiyle

Şîrâzî'ye göre neshi tespit yöntemlerinden bir diğeri de Sahâbenin bildirmesiyledir. Zira Sahâbenin hangi hükmün daha sonra indirildiğini veya varid olduğunu bildirmesi ile tespit edilebilir. Hz. Peygamber ilk etapta ateşte kızartılan yiyecekleri yedikten sonra abdest alıyordu. Ancak Sahâbenin: “Hz. Peygamber’in (s.a.v) iki emrinden sonuncu olanı ateşte kızartılan yiyecekleri yedikten sonra abdest almayı terk etmektir” (Ebû Dâvûd, Tahâret, 74). şeklindeki rivayeti sahâbenin bildirmesi ile neshi tespit yöntemine örnek teşkil etmektedir (Şîrâzî, 1988: 517).

2.2.3.5. Sahâbe Olmada Eski Olanın Rivâyetiyle

Şîrâzî'ye göre neshi tespit yöntemlerinden bir diğeri de rivayetlerde sahâbelikte eski olan ravinin rivayetin tercih edilmesidir. İki haberin ravilerinden biri sahâbelikte diğlerinden daha önce ise, sohbetçe eski olan sahâbenin verdiği haber yeni olan sahâbenin haberiyle neshedilemez (Şîrâzî, 1988: 518).

2.2.5. Şîrâzî'ye Göre Nesih'in Sınırı

Şîrâzî şer'î amelî hükümlerde nesih durumunu câiz görmektedir. Şîrâzî'ye göre nesih İslâm Hukukunda geçerlidir. İbadetler, muâmelât ve ukûbât gibi amelî yönü olan konularda nesih söz edilebilir. Bunların dışında olan İslâm inanç esaslarında, tevhid, Allah'ın sıfatları, Kur'ân-ı Kerîm'de geçmiş olan eski ümmetlerle alakalı verilen kıssalarda, Deccâl'in çıkması, kıyamet alametleri gibi gelecekte verilen haberlerde ise, nesih câiz değildir (Şîrâzî, 1988: 489).

2.2.6. Şîrâzî'ye Göre Nesih Çeşitleri

Önceki bölümlerde âlimler genel olarak nesih çeşitlerini oluş itibariyle, gerçekleşme tarzına göre ve Kitâp, Sünnet, İcmâ ve Kıyâsın birbirini neshetmesi açısından üçe ayırmışlardı. Şîrâzî'ye göre ise nesih çeşitleri, oluş itibariyle, nâsîh olan hükmün ağırlığına ve Kitâp, Sünnet, İcmâ ve Kıyâs'ın birbirini neshetmesi açısından üçe ayrılmaktadır. Diğer âlimlerin, oluş itibariyle ve Kitâp, Sünnet, İcmâ ve Kıyâsın birbirini neshetmesi açısından nesih çeşitleri Şîrâzî ile paralellik arz etmektedir. Ancak gerçekleşme tarzına göre nesih çeşitlerini diğer âlimler geniş tutarken Şîrâzî gerçekleşme tarzına göre nesih çeşitlerinin içinde yer alan nâsîh olan hükmün ağırlığına göre diye dar tutmaktadır. Eserlerinde küllî ve cüz'î, sarîh ve zımnî diye bir ayrıma gitmemektedir. Kısacası Şîrâzî'ye göre nesih çeşitleri, oluş itibariyle, nâsîh olan hükmün ağırlığına ve Kitâp, Sünnet, İcmâ ve Kıyâs'ın birbirini neshetmesi açısına göre üçe ayrılmaktadır.

2.2.6.1. Şîrâzî'ye Göre Oluş İtibariyle Nesih Türleri

Şîrâzî ve diğer usûl âlimleri usûl ile ilgili eserlerinin nesih meselesi bölümlerinde oluş itibariyle nesih türlerini hükmü ve metni mensûh, hükmü mensûh metni bâkî ve metni mensûh hükmü bâkî olanlar olmak üzere üç başlık altında incelemişlerdir.

2.2.6.1.1. Şîrâzî'ye Göre Metni ve Hükmü Mensûh Olanlar

Şîrâzî'ye göre hükmü ve metni mensuh olarak yukarıda zikredilen Hz. Âişe'den gelen rada' yani süt emzirme hadisidir. Hz. Âişe (r.anha) şöyle rivâyet etmiştir: *"Hz. Peygamber'e gelen vahiyler arasında, süt emme ile ilgili bir âyet vardır ki, buna göre bir çocuk bir kadın tarafından on defa emzirilirse aralarında hümet denilen süt hısımlığı oluşur. Bu on defa emmenin hükmü sonradan inen beş defa emme âyetiyle neshedilmiştir"* (Müslim, Rada', 24-25). Şîrâzî'ye göre emzirme âyetleri mevcuttu ama yazı ve hüküm olarak neshedildi (Şîrâzî, 1988: 496-497).

2.2.6.1.2. Şîrâzî'ye Göre Metni Mensûh Hükümü Bâkî Olanlar

Şîrâzî'ye göre metnin hükümden bağımsız olarak neshedilmesi câizdir. Zira “*Yaşlı erkek ve yaşlı kadın zina ederse muhakkak ikisini de recm edin*” (İbn Ebî Şeybe, 1981: 75-76). âyeti yazı ve hüküm olarak Kur’ân’da okunmaktaydı ancak yazısının neshedilmesiyle mushaflarda yazılmaz ve tilavet edilmez oldu. Hükümü ise sabittir (Şîrâzî, 1988: 495).

Recm cezasıyla ilgili olarak Hz. Âişe ve İbn Abbâs’ın rivâyetleri bu konuda önem arz etmektedir. Rivâyete göre, Hz. Âişe: “Recm âyeti ve büyüklerin on defa süt emmeleri konusunda âyet inmişti. Bu âyet, karyolamın altında bir sahifede yazılıydı. Resulullah vefat edince biz onunla meşgul olduk, o sıralarda bir hayvan (keçi) gelip onu yedi.” (İbn Mâce, Nikâh, 36). diye buyurmuştur.

Recm konusuyla alakalı olarak İbn Abbâs’ın rivayeti ise şu şekildedir: “Hz. Ömer’i (r.a) hutbe verirken dinledim. Şöyle buyurmuştu: "Allah Teâla Hazretleri Muhammed’i hak (din ile) gönderdi ve O'na Kitab'ı indirdi. Bu indirilenler arasında recm âyeti de vardı! Biz bu âyeti okuduk ve ezberledik. Ayrıca, Resûlullah zinâ yapana recm cezasını tatbik etti, ondan sonra da biz tatbik ettik. Ben şu endişeyi taşıyorum: “Aradan uzun zaman geçince, bazıları çıkıp: 'Biz Kitabullah'da recm cezasını görmüyoruz.' Diyerek Allah'ın kitabında indirdiği bir farzı terk ederek dalâlete düşebilecektir. Bilesiniz, recm, kadın ve erkekten muhsan olanların zinâları, -delil veya hamilelik veya itiraf yoluyla- sübut bulduğu takdirde, onlara tatbik edilmesi gereken Kitabullah'da mevcut bir haktır. Allah'a kasmle söylüyorum, eğer insanlar: 'Ömer Allah Teâla'nın kitabına ilâvede bulundu.' demeyecek olsalar, recm âyetini (Kitabullah'a) yazardım (Buhârî, Hudûd 31, 30; Müslim, Hudûd 15; Muvatta, Hudûd 8, 10; Tirmîzî, Hudûd 7; Ebu Dâvûd, Hudûd, 23).

Bu rivâyetler ve bu konu tamamen nesih meselesiyle alakalıdır. Hz. Âişe ve Hz. Ömer şâyet böyle söylemişler ise bununla Kur’ân’dan bazı âyetlerin neshedildiğine işaret etmişlerdir. Kur’ân’ın toplanma aşamasında bunların alınmadığını söylemek önemli bir iddiadır. Hz. Ebû Bekir döneminde Hz. Ebû Bekir’in emriyle Hz. Zeyd b. Sâbit’in başkanlığında oluşturulan komisyon tarafından Kur’ân âyetleri Mushaf’ta toplanmak üzere bir araya getirildiği zaman herkesin bildiği, ezberlediği, sayfalarını yazdığı âyetleri getirmeleri istenmiştir. Bu görevi yerine getirmek İslâm inancına göre hem Allah’a hem

Resulüne hem de halifeye karşı bir sorumluluğun gereğidir. Durum böyle olunca, Hz. Âişe ve Hz. Ömer veya herhangi bir sahabî böyle bir olayı bildiği halde, ezberinde bazı âyetler bulunduğu halde bunu ibraz etmemeleri düşünülemez. Kur’ân’ı bir araya getirenler, birer hafızdırlar. Özellikle heyet başkanı Hz. Zeyd, Hz. Peygamber’in vahiy katibi, Kur’an hafızı, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer’in güvenini kazanmış büyük bir insandır. Böyle bir olay olsaydı, en az birkaç kişinin daha bilmesi ve bunu heyete bildirmesi kaçınılmazdı. Hz. Zeyd b. Sâbit’in de herkesten önce bunu bilmesi gerekirdi. Bütün Sahabî hafızların ve yazılı Mushaf sahiplerinin de içinde bulunduğu bütün sahabe cemaati tarafından ittifakla kabul edilen Mushaf’ın eksik veya fazla olmasını düşünmek elbette makul değildir (Yılmaz, 2022a: 979-1002).

Recm âyeti diye zikredilen âyetin üslubu Kur’ân âyetlerinin üslubu ile farklılık arz etmektedir. Eğer gerçekten Kur’ân’dan bir âyet olmuş olsaydı Hz. Ömer gibi biri insanlara aldırış etmez bunu Kur’ân’a eklerdi. İnsanların Hz. Ömer Kur’ân’a bir ilavede bulunuyor endişesini de taşımazdı. Zinanın cezası olarak recmin meşruiyetini Kur’ân’da değil, Hz. Peygamberin Sünnetinde aramak daha doğrudur (Hasan, 1999: 91).

Diğer taraftan Recm denilen ceza evli erkek veya kadının zina yapmaları durumunda taşlanarak öldürülmesini ifade etmektedir. Bir insanın taşlanarak öldürülmesi belli bir süre acı çekmesini gerektirmektedir. Bu şekilde bir öldürme işkence diye tabir edilmektedir.

İslâm Hukukunda ne yargılamada ne sorguda ne de duruşma ve infaz sırasında işkence yoktur. Hz. Peygamber bu tür davranışları yasaklamıştır. İnfaz sırasında kişiye işkence yapmak, suçluyu hor ve hakir görmek İslâm hukukunda yine yasaklanmış bir durumdur (Yılmaz, 2019: 31-32). Recm cezasını bu çerçeveden incelemek önem arz etmektedir.

2.2.6.1.3. Şîrâzî’ye Göre Hükmü Mensûh Metni Bâkî Olanlar

Şîrâzî’ye göre metnin kalıp hükmün neshedilmesi câizdir. Şöyle ki: *“Kadınlarınızdan fuhuş yapanlara karşı aranızdan dört şahit getirin eğer şahitlik ederlerse, o kadınları ölüm alıp götürünceye yahut Allah onlara bir yol açıncaya kadar evlerde hapsedin”* (Nisâ, 4/15) âyetindeki zinanın hükmü Hz. Peygamber’in *“Allah onlara bir çıkış yolu gösterdi; bekarla bekara yüz kırbaç ile bir yıl sürgün, evli ile evli olana yüz kırbaç ile*

recm edin” (İbn Mâce, Hudûd, 7) hadisi ile neshedilmesi hükmü mensûh metni bâkî olan neshe örnek teşkil etmektedir (Şîrâzî, 1988: 496). Eserlerinde Sünnetin Kitâb’ı neshetmeyeceğini özellikle belirten Şîrâzî yukarıdaki örnekte hadisin âyeti neshettiğini belirtmektedir. Çelişki gibi görünmekte olan bu durum ilerleyen bölümlerde daha ayrıntılı bir şekilde işlenecektir.

2.2.6.2. Şîrâzî’ye Göre Nâsîh (Nesheden) Hükümün Ağırlığına Göre

Şîrâzî, nesihte nâsîh olan hükümün ağırlığı açısından yukarıda zikrettiğimiz Müsâvî (Misli) Nesih, Ağır Nesih ve Hafîf Nesih gibi sistematik olmayan bir yöntemle hükümün misliyle, daha hafîfi ve daha ağırlıyla neshedilmesi başlığı altında karışık bir şekilde örnekler vermiştir. Bunları sistematik olarak düzenleyip başlıklar halinde sunduk.

Şîrâzî’nin bu konudaki fikirlerini serd etmeden önce onun Şâfiî mezhebine mensup olup itikadda Eş’arî mezhebine mensup olmasının bilinmesi önem arz etmektedir. Zira Eş’ariyye ve Selefîyye ile Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî usulcülerinin çoğunluğunun yanı sıra bazı Hanefî usulcülerine göre hüsün ve kubuh şer’îdir, yani bir şeyin iyi veya kötü olduğu ancak tespit ve tayininden sonra bilinebilir; çünkü iyilik veya kötülük bir fiilin mahiyetine ve zatına ait bir vasıf değildir; fiil, din tarafından insanlara emredilmesi veya yasaklanmasıyla iyilik veya kötülük vasfını kazanır. Bu durumda bir fiil Allah tarafından emredildiği için iyi, yasaklandığı için kötüdür; başka bir ifadeyle bir fiil iyi olduğu için emredilmiş, kötü olduğu için de yasaklanmış değildir (Çelebi, 1999: 56-63). Şîrâzî’ye göre Allah Şârî Teâlâ herhangi bir hikmete mebni olmadan hüküm koyabilir. Şîrâzî’nin aşağıda zikredilen görüşlerini bu çerçevede incelemek gerekmektedir.

Şîrâzî’ye göre bir hükümün misli/dengi, daha Hafîfi ve daha ağırlıyla neshedilmesi câizdir. Allah (c.c.) maslahat için kullarını dilediği hüküm ile mükellef tutabilir ve daha sonra bu hüküm kullarından düşürüp daha ağır bir hüküm ile sorumlu tutabilir. Bir hüküm normalde vacip değilken Allah Şârî Teâlâ onu hüküm bakımından daha da ağırlaştırarak vacip kılabilir (Şîrâzî, 1983: 259).

2.2.6.2.1. Mûsâvî (Misli) Nesih

Şîrâzî'ye göre mûsâvî (misli) neshe örnek olarak naslarda geçen Kiblenin Mescid-i Aksa'dan Ka'be yönüne döndürülmesi durumu misli ile neshedilmesine örnek teşkil etmektedir (Şîrâzî, 1988: 493).

2.2.6.2.2. Hafif Nesih

Şîrâzî'ye göre bir hükmün kendisinden daha hafif bir hüküm ile neshedilmesine örnek iddet süresi ile ilgili olan ayetlerdir. Zira: “*Sizden ölüp de ardında eşler bırakan kimseler, zevcelerinin, evlerinden çıkarılmadan, bir yıla kadar bıraktıkları maldan faydalanmaları hususunda vasiyet etsinler...*” (Bakara, 2/240) ayetinde ölen erkeklerin eşlerinin iddet süresi bir yıl olarak belirlenmiştir. Ancak daha sonra inen: “*Sizden ölenlerin geride bıraktıkları eşleri kendi başlarına (evlenmeden) dört ay on gün beklerler...*” (Bakara, 2/234) âyeti ile bu süre dört ay on güne düşürülmüştür. Burada iddet süresi bir yıldan dört ay on güne düşürülerek neshedilmesi daha hafif bir hüküm ile neshedilmesine örnek teşkil etmektedir (Şîrâzî, 1988: 493).

Şîrâzî'ye göre hafif bir hüküm ile neshedilmesine başka bir örnek ise musabere'dir. İslâm'ın ilk yıllarında Müslümanlardan bir kişinin on kişiye, yüz kişinin bin kişiye dayanması emredildi. Ancak: “*Şimdi Allah, yükünüzü hafifletti ve sizde zayıflık olduğunu bildi O halde sizden sabırlı yüz kişi bulunursa, (onlardan) iki yüz kişiye galip gelir ve eğer sizden bin kişi olursa, Allah'ın izniyle (onlardan) iki bin kişiye galip gelirler...*” (Enfâl, 8/66) âyeti ile bu hüküm neshedildi (Şîrâzî, 1988: 493). Zikredilen âyette geçen “*...Allah, yükünüzü hafifletti...*” hafifletti ifadesi ve devamında ilk olarak emredilen hususların aksine mü'minlerin daha hafif hükümlerle mükellef tutulması hafif nesih türüne örnek teşkil etmektedir.

Şîrâzî'ye göre yasak olan hükmün mübah olması hafif nesih türüne örneklik teşkil etmektedir. Zira Ramazan ayında iftardan sonra gece vakti yeme, içme ve cinsel ilişki haramdı. Ancak: “*Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helâl kılındı...*” (Bakara, 2/187) âyeti ile gece yeme içme ve cinsel ilişki helal kılındı. İftardan sonra gece yeme içme ve cinsel ilişkinin haram olması hükmü ağır ve meşakkatli bir hükümdür. Bunun

serbest bırakılması ise meşakkat ve ağırlığın giderilmesidir. Zikredilen rivayetler hafif nesih türüne örneklik teşkil etmektedirler (Şîrâzî, 1988: 493).

2.2.6.2.3. Ağır Nesih

Şîrâzî'ye göre daha ağır bir hüküm ile neshedilmesine örnek oruç tutup tutmama ile alakalıdır. Zira Ramazan ayında oruç tutup tutmamak ilk etapta serbestti ancak; “...*sizden ramazan ayını idrak edenler onda oruç tutsun...*” (Bakara, 2/185) âyeti ile kesin şekilde emredilmesi ağır nesih türüne örnek teşkil etmektedir (Şîrâzî, 1983: 258).

Şîrâzî'ye göre ayrıca zina edenin cezası ilk etapta evde hapis olarak belirlenmişti. Ancak daha sonra zina edenin cezası kırbaç ve recm olarak neshedildi (Şîrâzî, 1988: 494). Hükümün ilk olarak evde hapis iken kırbaç ve recm olarak neshedilmesi daha ağır bir hüküm ile neshedilmesine örnek teşkil etmektedir. Teklif maslahat üzeredir ancak maslahatın daha ağır bir hükme hamledilmesi câizdir (Şîrâzî, 1983: 258).

2.2.6.3. Şîrâzî'ye Göre Kur'ân, Sünnet, İcmâ ve Kıyâs'ın Birbirini Neshetmesi Açısından Nesih Türleri

Şîrâzî'ye göre, aynı derecede olan deliller birbirlerini neshedebilirler. Alt derecede olan deliller kendisinden derece olarak daha kuvvetli delilleri neshedemezler. Ona göre Kitâb'ın Kitâb ile, Sünnet'in Sünnet ile, mütevâtir haberin mütevâtir haber ile ahâd haberin ahâd haber ile neshedilmesi câizdir (Şîrâzî, 1988: 498).

2.2.6.3.1. Kitâb'ın Kitâp ile Neshi

Şîrâzî'ye göre, aynı derecede olan deliller birbirlerini neshedebilirler. Alt derecede olan deliller kendisinden derece olarak daha kuvvetli delilleri neshedemezler. Kitâb'ın Kitâb ile neshedilmesi câizdir. Zira Şîrâzî'ye göre: “*Biz bir âyeti nesheder veya unuttururursak mutlaka daha iyisini ya da benzerini getiririz*” (Bakara, 2/106). âyetinde geçen “...daha iyisi...” ya da “...misli...” lafızları Kitâb'ın ancak Kitâb ile neshedilebileceğini bildirmektedir (Şîrâzî, 1988: 498).

İddet süresi hakkındaki “Sizden ölenlerin geride bıraktıkları eşleri kendi başlarına (evlenmeden) dört ay on gün beklerler...” (Bakara, 2/234) âyetin “Sizden ölüp de ardında eşler bırakan kimseler, zevcelerinin, evlerinden çıkarılmadan, bir yıla kadar bıraktıkları maldan faydalanmaları hususunda vasiyet etsinler...” (Bakara, 2/240) âyetini neshederek bu sürenin bir yıldan dört ay on güne düşürülmesi Kitâb’ın Kitâb ile neshedilmesine örnek teşkil etmektedir (Şîrâzî, 1988: 493).

2.2.6.3.2. Sünnet’in Kitâp ile Neshi

Şâfiî mezhebinin önde gelen imamlarından olan Şîrâzî, İmam Şâfiî’den bu konuda iki görüş rivâyet edildiğini zikretmektedir. İmam Şâfiî’nin rivâyet edilen bir görüşü câiz olduğu, diğer görüşü ise câiz olmadığı yönündedir (Şîrâzî, 1988: 499).

Şâfiî er-Risâle adlı eserinde Kitâb’ın kesinlikle Sünneti neshedemeyeceğini, zira nesih durumunun söz konusu olabilmesi için delillerin eşit derecede bulunmasını şart koşmaktadır. Şâfiî’ye göre eğer Kitâp, Sünnet ile neshedilebilirse bu durumda “Zina eden erkek ve zina eden kadından her birine yüz değnek vurun” (Nur, 24/2) âyetine dayanarak recm cezasının neshedildiğini kabul etmek gerekir. Ayrıca mest üzerine mesh etme hükmünün abdest âyeti (Maide, 5/6) indikten sonra neshedildiğini de kabul etmek gerekir. Zira Şâfiî’ye göre recm cezası ve mest üzerine mesh etmenin hükmü Hz. Peygamberin uygulaması ile sabit olmuştur. Recm cezası da mest üzerine mesh etme hükmü de devamlılığını korumuştur. Neshedilmeleri durumu söz konusu değildir. Bu bakımdan Sünnet’in Kitâp ile neshedilmesi câiz değildir. Çünkü Hz. Peygamber bir hüküm verdiğinde Allah’ın hükmüne dayanarak vermektedir (Şâfiî, 1997: 68,69). Şâfiî’nin bu konudaki görüşünü incelerken onun er-Risâle adlı eserinin kavî-i cedîd mi yoksa kavî-i kadîm mi olduğu yönündeki ihtilafı göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Şîrâzî, bu konuda İmam Şâfiî’nin er-Risâle adlı eserindeki fikrinden ayrılarak, onun câiz olduğu yönündeki görüşünü benimsemektedir.

Şîrâzî’ye göre aynı derecede olan deliller birbirini neshedebiliyorsa, kuvvetli olan delilin kendisinden daha düşük derecede bulunan delili neshetmesi de mümkündür. Zira Şîrâzî’ye göre Hz. Peygamber müşriklerle Hudeybiye antlaşmasını imzaladı. Hudeybiye

antlaşmasındaki maddelerden biri müşriklerden Müslüman olup Müslümanlara sığınanların müşriklere geri gönderilmesi hususundaydı. Müşriklerden bir grup Müslüman olup Müslümanlara sığınınca Hz. Peygamber kadınların geri gönderilmesini emretti. Bunun üzerine “...onları kâfirlere iade etmeyin...” (Mümtehine, 60/10) âyeti indi ve Hz. Peygamberin onların geri gönderilmesi noktasında verdiği hükmü neshetti (Şîrâzî, 1988: 499).

Ayrıca Şîrâzî’ye göre Hz. Peygamber şiddetli korku sebebiyle dört vakit namazı erteleyerek geceleyin kaza etti. Bunun üzerine “*Bir şeyden korkarsanız yaya veya binek üzerinde kılabilirsiniz, korkunuz geçince Allah’ı, daha önce bilmediğinizi size öğrettiği gibi anın*” (Bakara, 2/239). âyeti indi ve Hz. Peygamberin uygulaması olan ertelemeyi neshederek namazın zaruret ve imkan ölçüsünde vaktinde kılınmasını vacip kıldı. Şîrâzî’ye göre yukarıda verilen örnekler Sünnet’in Kitâp ile neshedilmesine örnek teşkil etmektedir (Şîrâzî, 1988: 499).

Hz. Ömer’in, “*Ailesinin ağlamasıyla ölünün azap çekeceği*” rivâyetini eksik duyduğunu ifade eden Hz. Âişe, “*Allah, ailesinin ağlaması sebebiyle kâfirin azabını arttırır*” (Buhârî, Cenâiz, 33, Müslim, Cenâiz, 22). demiş ve Hz. Peygamber’in Yahûdî bir kadının cenazesinde bu sözü söylediğini belirterek, Kur’ân’dan şu âyetleri okumuştur. “Güldüren de ağlatan da Allah’tır, hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü yüklenmez” (Yılmaz, 2022b: 996).

2.2.6.3.3. Kitâb’ın Sünnet ile Neshi

İmam Şâfiî er-Risâle adlı eserinde Kitâb’ın ancak Kitâb’ı neshedilebileceğini, Sünnet’in Kitâb’ı neshedemeyeceğini çünkü aynı seviyede olmadığını bu yüzden Sünnet’in Kitâb’ı neshetmesinin câiz olmadığı yönünde fikir beyan etmektedir. Şâfiî’ye göre: “*Ben onu kendiliğimden değiştiremem...*” (Yunus, 10/15) âyetinde anlatılan husus Kitâb’ın ancak Kitâp ile neshedilebileceğini, bu yetkinin onun kullarından hiç kimse için söz konusu olamayacağını bildirmektedir (Şâfiî, 1997: 65,66).

Şîrâzî ise, bu konuda Şâfiî’nin Sünnet’in Kitâb’ı neshedemeyeceği görüşünü benimsemiş ve savunmuş olmakla beraber istisnaları da kabul etmiştir. Zira Şîrâzî’ye göre:

“Kadınlarınızdan fuhuş yapanlara karşı aranızdan dört şahit getirin eğer şahitlik ederlerse, o kadınları ölüm alıp götürünceye yahut Allah onlara bir yol açıncaya kadar evlerde hapsedin” (Nisâ, 4/15) âyetindeki zinanın hükmü hapis olarak belirlenmiştir. Ancak Hz. Peygamber’in “Allah onlara bir çıkış yolu gösterdi; bekarla bekara yüz kırbaç ile bir yıl sürgün, evli ile evli olana yüz kırbaç ile recm edin” (İbn Mâce, Hudûd, 7) hadisi ile âyette zikredilen hapis cezası neshedilip bu ceza recm cezasına dönüştürülmüştür (Şîrâzî, 1988: 496). Şîrâzî burada hadisin Kitâb’ı neshettiğini belirtmektedir. Ancak eserin ilerleyen bölümlerinde zikredilen hadisin hadis olmadığını daha önce âyet olarak kabul edildiğini bundan dolayı hadisin Kitâb’ı neshetmesi durumunun söz konusu olmadığını çünkü âyet’in âyet’i neshettiğini bildirmektedir (Şîrâzî, 1988: 508-511). Şîrâzî’nin Fıkıh Usûlü eserlerinden olan el-Luma’ fî Usûlil Fıkıh, Şerhu’l-Luma’ fî Usûli’l-Fıkıh ve Tebsıra fî Usûli’l-Fıkıh eserlerinde Sünnet’in Kitâb’ı neshetmeyeceği görüşü ağır basmaktadır. Zira Şîrâzî’ye göre âyette geçen “...mislini veya daha hayırlısını getiririz...” (Bakara, 2/106) misli ve daha hayırlısı ifadeleri Allah’ın ancak bir âyetin misliyle veya daha hayırlısıyla neshedilebileceğini haber vermektedir. Sünnet ise ne Kur’ân gibidir. Ne de ondan hayırlıdır. Bundan dolayı Sünnet’in Kitâb’ı neshetmesi caiz değildir (Şîrâzî, 1988: 501; Şîrâzî, 1983: 265).

Şîrâzî’ye göre Allah (c.c) âyette “...mislini veya daha hayırlısını getiririz...” (Bakara, 2/106) diyerek fiili misliyle getirmeyi kendisine yüklemiştir. Misli ya da daha hayırlısını getirecek olan Hz. Peygamber değil, Allah’tır (c.c). Çünkü fiil Allah’a (c.c) nispet edilmiştir. Lafız Hz. Peygambere sarf edilemez. Allah’a (c.c) sarfedilir (Şîrâzî, 1988: 502; Şîrâzî, 1983: 265).

Şîrâzî’ye göre Allah (c.c) nesih ile alakalı âyetin sonunda “...bilmez misin ki; Allah her şeye kadirdir...” (Bakara, 2/106) buyurmaktadır. Allah (c.c) bu lafızla kendisini buna gücü yeten olarak nitelendirmiştir. Sünnet ne i’câz olarak ne de tilavet olarak Kur’ân gibi olamaz. Bu durumda ne Kur’ân’ın mislidir ne de ondan hayırlıdır (Şîrâzî, 1988: 502; Şîrâzî, 1983: 265).

Şîrâzî’ye göre Kur’ân’daki i’câz ve sûrelerin fazileti Sünnet için söz konusu değildir. Çünkü Sünnet, i’câz’da Kur’ân’a denk değildir. Kur’ân’ın nazmında i’câz vardır. Sünnetin nazmında ise i’câz yoktur. Kur’ân’ın tilavetinde sevap varken Sünnetin

tilavetinde sevap yoktur. Kur’ân, Sünnetten bu iki cihetle daha yüksek olduğuna göre Sünnetle neshi câiz değildir. *وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكَ وَيَا سَمَاءُ اقْلَعِي وَغَبَضَ الْمَاءُ وَفُضِيَ الْأَمْرُ* “*Ey yer suyunu yut ve ey gök (suyunu) tut denildi. Su çekildi iş bitirildi...*” (Hûd, 11/44) âyetindeki i’câz başka hiçbir beşerî sözde yoktur. Şîrâzî’ye göre böyle bir i’câz’a sahip olan âyet, ancak onun gibi i’câz’a sahip olan bir âyetle neshedilebilir (Şîrâzî, 1988: 503-504; Şîrâzî, 1983: 266-267).

Şîrâzî’ye göre nesih ile ilgili zikredilen âyette, gelen nâsih’in mensûh ile aynı cinsten olmasını gerektirmektedir. Misal olarak, bir adam arkadaşına “sana benzerini ya da daha iyi bir elbise vermedikçe senden elbise almam” derse aynısından ya da daha iyisinden başka bir şey vereceği akla gelmez. Sünnet de Kur’ân ile aynı cinsten değildir. Zira Şîrâzî’ye göre âyet, mensûhun yerine bir bedelinin gelmesini gerektirmektedir. Çünkü nesih şart kılındı ve bir bedelinin gelmesine bağlanmıştır. Getireceğini de şartın cevabı ve gerekliliği olarak belirledi. Bu yüzden onunla cizm ederek dedi ki; “...biz bir âyetten bir şeyi nesheder veya unutturursak, ondan daha hayırlısını yahut mislini getiririz...” (Bakara, 2/106) Bu aynı zamanda onun bedelinin olmasını gerektirmektedir. “Senden elbise ve her ne aldysam mislini veya daha iyisini sana verdim.” demek gibidir. Çünkü bu şarta bir bedel ve karşılık olarak verilmesini gerektirir. Âyetteki durum da böyledir (Şîrâzî, 1988: 503).

Şîrâzî’ye göre Kur’ân Sünnetin aslıdır. Hz. Peygamber’in nübüvvetinin doğruluğu Kur’ân ile ispat olunmuştur. İslâm Hukuku da Kur’ân ile sabit olup karar bulur. Zira Kur’ân olmasaydı Sünnetin bir hükmü olmazdı. Kur’ân Sünnetin aslı olduğuna göre fer’inin aslını neshetmesi câiz olmaz (Şîrâzî, 1988: 504; Şîrâzî, 1983: 267).

Şîrâzî’ye göre Kur’ân’ın Sünnetle neshinin câiz olmamasının bir diğer sebebi ise, kadîm olan sözün sonradan olan bir sözle def’ine sebebiyet vermesidir. Allah sözünün beşer sözü ile def’i ise câiz değildir. Ayrıca aslın fer’iyle def’ine ve aslın kendisinden daha düşük olan ile def’ine sebebiyet verir ki bu da câiz değildir (Şîrâzî, 1988: 506; Şîrâzî, 1983: 267).

2.2.6.3.3.1. Kur’ân’ın Sünnet ile Neshedilebileceğine Dair Şîrâzî’ye Yapılan İtirazlar ve Bu İtirazlara Şîrâzî’nin Verdiği Cevaplar

2.2.6.3.3.1.1. Miras Hukuku ile İlgili İtiraz

Şîrâzî’ye İtiraz: Miras bırakan kişinin vasiyet etmesi “*Birinize ölüm geldiği zaman, eğer bir mal bırakacaksa anaya, babaya, yakınlar uygun bir biçimde vasiyet etmek Allah'tan korkanlar üzerine bir borçtur*” (Bakara, 2/180). âyeti ile farz kılınmıştır. Ancak “*varise vasiyet yoktur*” hadisi ile vasiyet ile miras bırakma hükmü neshedilmiştir (Şîrâzî, 1988: 508). Bu durum Sünnet’in âyet ile neshedildiğine delalet etmektedir.

Şîrâzî’nin İtiraza Cevabı: Zikredilen âyeti “*varise vasiyet yoktur*” hadisi değil, miras ile ilgili hükümlerin ve varis olanın durumunun net bir şekilde açıklandığı “*Allah size, çocuklarınız hakkında, erkeğe, kadının payının iki misli (miras vermenizi) emreder (Çocuklar) ikiden fazla kadın iseler, ölünün bıraktığının üçte ikisi onlarıdır eğer yalnız bir kadınsa yarısı onundur ölenin çocuğu varsa, ana-babasından her birinin mirastan altıda bir hissesi vardır eğer çocuğu yok da ana-babası ona vâris olmuş ise, annesine üçte bir (düşer) eğer ölenin kardeşleri varsa, anasına altıda bir düşer bütün bu paylar ölenin) yapacağı vasiyetten ve borçtan sonradır...*” (Nisâ, 4/11) âyeti neshetmiştir. Bu durumda zikredilen âyeti hadis değil yine âyet neshetmiştir (Şîrâzî, 1988: 510-511; Şîrâzî, 1983: 270,271).

2.2.6.3.3.1.2. Zina’nın Cezası ile İlgili İtiraz

Şîrâzî’ye İtiraz: “*Kadınlarınızdan fuhuş yapanlara karşı aranızdan dört şahit getirin eğer şahitlik ederlerse, o kadınları ölüm alıp götürünceye yahut Allah onlara bir yol açıncaya kadar evlerde hapsedin*” (Bakara, 4/15) âyetini, “*Bekarla bekara zinasında yüz kırbaç ile bir sene sürgün, evlinin evli ile zinasında yüz kırbaç ve recm vardır*” (İbn Mâce, Hudûd, 7). hadisi ile neshedilmiştir. Bu durum hadisin âyeti neshettiğine delat etmektedir (Şîrâzî, 1988: 508, Şîrâzî, 1983: 270).

Şîrâzî’nin İtiraza Cevabı: Zikredilen âyet; “*Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız Allah'ın dininde (hükümlerini uygularken) onlara acıyacağınız tutmasın...*” (Nûr, 24/2)

âyeti ile neshedilmiştir. Evli olanlardaki recm cezası ise “*Yaşlı erkek ve yaşlı kadın zina ederse muhakkak Allah’tan bir azap olarak ikisini de recm edin...*” (İbn Ebî Şeybe, 1981: 75-76) yazı olarak neshedilmiş olsa bile hükmü kalmıştır. Hz. Peygamberin Allah’a izafe ederek “*Allah onlara bir çıkış yolu gösterdi; bekarla bekara yüz kırbaç ile bir yıl sürgün, evli ile evli olana yüz kırbaç ile recm edin*” (İbn Mâce, Hudûd, 7). beyan etmesi metnin âyet olduğunu ancak neshedilerek Kur’ân’dan çıkarıldığını ama hükmünün bâkî olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla recm hükmü yine Kur’ân’a göredir, nesih durumu söz konusu değildir (Şîrâzî, 1988: 511; Şîrâzî, 1983: 271).

Daha önce bu hükmün hadis ile neshedildiğini kabul eden Şîrâzî burada fikrini değiştirerek recmin âyete göre olduğunu çünkü daha önce zikredilen metnin âyet olduğunu, Hz. Peygamberin Allah’a izafe ederek beyan etmesinin âyet olduğu yönündeki fikri kuvvetlendirdiğini ve zikredilen metnin neshedilerek Kur’ân’dan çıkarıldığını iddia ederek Sünnet’in Kitâb’ı neshedemeyeceği fikrini burada pekiştirmeye çalışmıştır.

2.2.6.3.3.1.3. Temiz Yiyecekler ile İlgili İtiraz

Şîrâzî’ye İtiraz: “*Bana vahyolunanda, leş veya akıtılmış kan yahut domuz eti -ki pisliğin kendisidir- ya da günah işlenerek Allah’tan başkası adına kesilmiş bir hayvandan başka, yiyecek kimseye haram kılınmış bir şey bulamıyorum...*” (En’âm, 6/145) âyeti “*Peygamber (s.a.v) yırtıcılardan dişleri ile parçalayan ve kuşlardan pençeli olanlardan nehyetti*” (Ebû Dâvud, Et’ime, 25). hadisi ile neshedilmiştir (Şîrâzî, 1988: 509; Şîrâzî, 1983: 270).

Şîrâzî’nin İtiraza Cevabı: Zikredilen âyet Tahsîsin dahil olduğu âmm bir lafızdır. Âyette murad edilen Araplara göre temiz olan her şeydir. Dişli yırtıcılar ile pençeli kuşlar onlara göre temiz değildir (Şîrâzî, 1988: 511; Şîrâzî, 1983: 271).

2.2.6.3.3.1.4. Müşriklerin Öldürülmesi ile İlgili İtiraz

Şîrâzî'ye İtiraz: “Onları (size karşı savaşanları) yakaladığınız yerde öldürün...” (Bakara, 2/191) âyeti, “İbn Hattalî Ka’be’nin örtüsüne asılı görseniz de öldürün” (Buhârî, Cihâd, 169; Müslim, Hac, 450; Tirmizi, Cihâd, 18) hadisi ile neshedilmiştir (Şîrâzî, 1988: 510; Şîrâzî, 1983: 270).

Şîrâzî’nin İtiraza Cevabı: Zikredilen âyet müşrikler hakkında umumidir. İbn hattal hadisi bundan tahsîs edilmiştir. Ayrıca zikredilen âyetin: “*Haram aylar çıkınca müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün, onları yakalayın, onları hapsedin ve onları her gözetleme yerinde oturup bekleyin...*” (Tevbe, 9/5) âyeti ile neshedildiği bilinen bir durumdur (Şîrâzî, 1988: 511; Şîrâzî, 1983: 271).

2.2.6.3.4. İcmânın Nâsîh Olması

İcmâ kavramı için sözlüklerde iki anlam zikredilmektedir. Birincisi; “azmetmek, bir işi yapmaya kesin kararlı olmak” anlamındadır. Örnek olarak *فَاجْمَعُوا أَمْرَكُمْ وَشُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ...* “...Siz de ortaklarınızla beraber toplanıp yapacağınız işi kararlaştırın” (Yûnus, 10/71) âyetinde “karar kılmak” anlamında kullanılmıştır. *و من لم يجمع الصيام* “Tan yeri ağarmadan önce oruca kesin karar vermeyen (niyet etmeyen) kimsenin orucu yoktur” (Tirmîzî, Savm, 33) hadisinde geçen *يجمع* fiili de karar kılma, azmetme anlamında kullanılmıştır. İkincisi; “Bir hususta fikir birliği etmek” anlamına gelmektedir. Bir konu hakkında fikir birliği edildiğinde Arapçada *اتفقوا علي كذا* denildiği gibi *اجمعوا علي كذا* ifadesi de kullanılmaktadır. Zikredilen iki mana arasında şu şekilde bir fark vardır: Birincisi tek kişi hakkında kullanılabilirken, ikincisi iki ve daha çok kişi hakkında kullanılmaktadır.

İcmâ kavramı Kur’an’da yer almamakla birlikte bu mastardan türetilmiş kelimeler dört yerde sözlük mânasıyla geçer (Yûnus 10/71; Yûsuf 12/15, 102; Tâhâ 20/64). Hadislerde kelime daha çok “*niyet etme, azmetme, karar kılma*” anlamlarında kullanılmıştır. İcmânın dinî literatürde kazandığı terim anlamı kelimenin sözlük anlamından bağımsız olmayıp Fıkıh Usûlü’nde İcmâ ana hatlarıyla, “*Muhammed ümmetinin (müctehidler) onun*

vefatından sonraki herhangi zamanda dinî bir meselenin hükmü üzerinde fikir birliği etmeleri” şeklinde tanımlanır (Şâ'bân, 2013: 104-105; Dönmez, 2000: 417)

Şîrâzî'ye göre, İcmâ ile elde edilen hükmün, Kitap ve Sünnetteki herhangi bir hükmü neshetmesi mümkün değildir. Hz. Peygamber zamanında İcmâ olmadığına göre ondan sonra ortaya çıkmıştır. Ondan sonra ise nesih mümkün değildir. Zira nesih Hz. Peygamber'in yaşadığı dönem ile sınırlıdır. Hz. Peygamberin vefatından sonra nesih son bulmuştur (Şîrâzî, 1988: 490).

2.2.6.3.5. Şîrâzî'ye Göre Kıyâs'ın Nâsîh Olması

Kıyâs kavramı sözlükte “*ölçme, takdir, eşitlik bir şeyin başka bir şeyle ölçülmesi, iki şeyi birbirine eşitlemek*” anlamlarına gelmektedir. Fıkıh Usûlü alimlerine göre Kıyâs kavramı terim olarak; “*Kitab, Sünnet veya İcmâda hükmü bulunmayan meseleye, aralarındaki illet birliği sebebiyle, bu kaynaklardan birinde yer alan meselenin hükmünü vermek.*” demektir (Şâ'bân, 2013: 126-127; Durusoy, 2002: 538-539).

Hükmü nass tarafından belirlenmiş meseleye asıl veya makîs aleyh; hükmü nasslarda belirlenmemiş meseleye fer' veya makîs; nassdaki hükmün konmasına sebep olan özelliğe İlet; nassla sabit hükme, aslın hükmü; kıyâsla belirlenen hükme ise, fer'in hükmü adı verilir (Şâ'bân, 2013: 126-127; Durusoy, 2002: 538-539).

Şîrâzî'ye göre, Kıyâs ile elde edilen hükümlerin Kitâp ve Sünnet ile belirlenmiş hükümleri neshetmesi câiz değildir. Çünkü Kıyâs asıllara tabidir. Asıllar ise, sabittir. Fer' asıl olana tabidir. Asıl olan iptal olursa fer' de iptal olur (Şîrâzî, 1988: 168; Şîrâzî, 1983: 274). Nas ile Kıyâs çatıştığı zaman, nas Kıyâsı düşürür. Düşürdüğü bir şey ile nassın neshedilmesi câiz olmaz. Nasıl ki; Sünnet Kur'ân nassını neshedemiyorsa Kıyâsta da durum böyledir (Şîrâzî, 1988: 512; Şîrâzî, 1988: 274). Kıyâs ile elde edilen bir hükmün herhangi bir hükmü neshetmesi câiz değildir. Çünkü Kıyâs asıllara tabidir. Asıllar ise sabit ve kaim olduğu için tabisiyle düşürülemez (Şîrâzî, 1988: 490). Asıl ile kıyâs edilerek hüküm verildikten sonra asıl neshedilirse ona kıyâs edilen fer'ler de neshedilir. Fer' asıl olana tabidir. Asıl neshedilirse fer'in neshedilmemesi mümkün değildir (Şîrâzî, 1988: 491; Şîrâzî, 1988: 275).

2.2.7. Şîrâzî'ye Göre Nesih'te Ziyade

Nassa sonradan yapılan ilavenin nesih olup olmadığı hususunda iki görüş vardır. Cumhura göre bu Tahsîstir. Nesih değildir. Hanefilere göre nesihtir. Meselâ: “*Ameller niyetlere göredir...*” (Buhârî, Bedü'l-Vahy, 1; Müslim, İmare, 155; Ebu Davud, Talak, 11) hadisi ile abdestte niyeti şart koşturmak abdest âyetine bir ilavedir. “Bekar bakire ile zina ederse yüz sopa vurulur ve bir yıl sürgüne gönderilir” (İbn Mâce, Hudûd, 7; Müslim, Hudûd, 12) mealindeki Ubâde b. Sâmî hadisi ile bir yıllık sürgün hükmü zina cezasının yüz sopa olduğunu bildiren âyete bir ilavedir. “Kabeyi tavaf etmek namazdır” (Tirmizî, Hâc, 112) hadisi ile tavafta abdesti şart koşturmak “...Beyt-i Atîk'i (Kâbe'yi) tavaf etsinler...” (Hac: 22/29) âyetine bir ilavedir. Zihâr ve yemin kefaretilerinde âzad edilecek kölenin Müslüman olmasını şart koşturmak mutlak olarak gelen “...*bir köle azat etmektir...*” (Mâide: 5/89) âyetine bir ilavedir. Bu misalleri cumhur nesih değil, Tahsîs veya takyid sayarken, Hanefiler nesih olduğu görüşündedirler (Zuhaylî, 2017: 265).

Ebû Hanîfe'ye göre eğer yapılan ilave, ilave edilenin hükmünü değiştirmeyi gerektiriyorsa bu nesih olur. İlave edilenin hükmünü değiştirmeyi gerektirmiyorsa bu nesih değildir. Zikredilen husus eğer Kur'ân nassında ise ancak Kur'ân'ın neshi câiz olanlar ile olur. Haber-i Vâhid ve Kıyâs ile neshedilmesi câiz değildir. Haber-i Vâhid ile Kıyâs'ın Kur'ân'ı neshetmesinin câiz olmamasından dolayı abdestteki niyet ve tertib, had cezasındaki sürgün, hırsızlıktaki ğaram geçerli değildir (Şîrâzî, 1988: 520).

Şâfiî mezhebine mensup Şîrâzî'ye göre Allah bir ibadeti emreder ve sonra ona ilave yaparsa hitap ile bildirdiği nas, nesih değildir. Abdestte niyet, hırsızlıkta ğaram, kırbaçta sürgün ilaveleri nesih değildir. Zira nesih lügatte kaldırmak ve gidermek anlamındadır. Neshin hakikati, lügatteki ve İslâm hukukundaki anlamı ile anlaşılırsa eklemekle nesih olmaz. Çünkü ekleme hükmü giderip kaldırmadı. Sabit olan hükme ekleme yapıldı. Bu ise nesih değildir. Misal olarak dirhemlerle dolu keseye bir dirhem eklendiğinde ‘kesedekiler gitti’ denmez. Aksine ona ekleme yapıldı denir. Şâyet ekleme nesih olsaydı Allah'ın namazdan sonra oruç ve zekatı emretmesi namazı neshetmeliydi. İlave, ilave edilenin neshini gerektirmez. İlavenin nesih olmadığına delili cumhurun ittifak etmesidir (Şîrâzî, 1988: 519-520; Şîrâzî, 1983: 276-277).

2.2.8. Şîrâzî'ye Göre Önceki Dinlerde Var Olan Hükümlerin Nâsîh Olması Hususu

Sözlükte “*bizden öncekilerin şeriatı/şeriatları*” anlamına gelen şer‘u men kablênâ (şerâiu men kablênâ) tabiri fıkıh usulünde, Hz. Muhammed’den önceki peygamberler vasıtasıyla bildirilen dinî hükümlerin Müslümanlar bakımından geçerli ve bağlayıcı sayılıp sayılmadığını ele alan bölümün adı olup bu kapsamdaki hükümlerin bir kısmı bazı usûl âlimleri tarafından belirli şartlar altında edille-i şer’iyyeden kabul edilir. eş-Şerîatü’s-sâlîfe / eş-şerâiu’s-sâlîfe, eş-şerîatü’s-sâbika / eş-şerâiu’s-sâbika vb. adlarla da anılan bu delil fıkıh usulü eserlerinde genellikle Sünnet delili, ictihad, istishâb gibi konuların yakınında yahut geçerliliği tartışmalı olan deliller arasında incelenir (Şâ’bân, 2013: 208; Dönmez, 2010: 15-19).

Şîrâzî’ye göre İslâm Hukuku’nun neshettikleri hariç önceki dinlerde var olan hükümler bizim için hukuken geçerlidir. Amel edilmesi gerekir (Şîrâzî, 1988: 285; Şîrâzî, 1983: 285). Şîrâzî bu hususta “*İşte o peygamberler, Allah’ın hidâyete erdirdiği kimselerdir. Şu halde onların rehberliğine uy...*” (En’âm, 6/90) âyetini delil getirmektedir. Şîrâzî’ye göre zikredilen âyet gereği İslâm’ın getirdiği hukuk sistemiyle neshedilenler hariç önceki dinlerin hukuk sistemleri bizim için geçerlidir (Şîrâzî, 1988: 528; Şîrâzî, 1983: 286). Asıl olan Hz. Peygamber’den sonra gelen kanunlardır. Eğer Hz. Peygamber’den önce var olan kanunlar neshedilmemişse ve Hz. Peygamber’den sonra gelen kanunlara zıt değilse kabul edilir. Allah (c.c) Hz. Peygamber’den önceki Peygamberlerin uygulamış oldukları hukuk sistemlerini bize Kur’ân’da haber vermektedir. Bu hukuk sistemlerini Allah (c.c)’ın bize haber vermesinin sebebi onları alıp onlarla hükmetmemizdir (Şîrâzî, 1988: 529). Önceki Peygamberlerin hukuk sistemlerinde ihtilaf olmayanlarla amel edilir. İhtilaf olanlar da ise eski hükümler yeni hükümlerle neshedilir (Şîrâzî, 1988: 531).

SONUÇ

İslâm dini Allah tarafından Hz. Peygamber'e vahiy meleği aracılığıyla bildirilmiştir. Hz. Peygamber Allah'tan aldığı bu hükümleri insanlara tebliğ etmiştir. İnsanlar günlük hayatta karşılaştıkları problemleri Hz. Peygamber'e arz ederek çözüyorlardı. İslâm dininin hükümlerinin oluşumu safhasında teşrii, tedric ve ruhsat önemli bir husus olarak hayatı şekillendiriyordu. Bu bakımdan bazı hükümlerin neshedilip yeni hükümlerin konulduğu İslâm fıkıh geleneği açısından yaşanan bir olgudur. Nâsih ve mensûh kavramları hususu doktrinde kabul edilmekle birlikte bu hükümlerin hangi konuları kapsadığı ve hangi naslarda gerçekleştiği İslâm bilginleri tarafından irdelenmiştir. Asıl ihtilafli konu bu olmuştur. İslâm bilginlerinden olan Şîrâzî'de bu konuyu ele alarak birtakım görüşlerde bulunmuştur. Şafiî mezhebinin önemli isimlerinden biri olarak kabul edilen Şîrâzî'nin bu konudaki görüşlerini Şafiî mezhebi özelinde tespit etmek için onun Fıkıh Usûlü ile ilgili olan et-Tebşıra fî Uşûli'l-Fıkıh, el-Lüma' fî Usûli'l-Fıkıh, Şerhu'l-Luma' fî Usûli'l-Fıkıh adlı üç eserini esas aldık. Çalışmamızda Ebû İshâk eş-Şîrâzî'nin nâsih ve mensûh hususunu kabul ettiğini fakat bu konuyu genel olarak mensup olduğu Şafiî mezhebi perspektifine ele aldığını gördük. Şîrâzî'nin bu konudaki görüşlerinin genel olarak İmam Şafiî ile paralellik arz ettiğini bazı noktalarda İmam Şafiî'den ayrıldığını tespit ettik. Şafiî mezhebi özelinde Şîrâzî'nin bu konudaki görüşlerinin diğer mezheplerden farklı düşündüğü noktaları irdeledik. Özellikle Sünnet'in Kitâb'ı neshi gibi önemli bir konuda diğer mezheplerle farklı düşündüğü noktaları, farklı düşünmesinin ilmi dayanaklarını açıklamaya çalıştık. Sünnet'in Kitâb'ı neshetmesini reddeden Şîrâzî bu konuda İmam Şafiî'nin perspektifinden hareket etmektedir. Sünnet'in Kitâb'ı neshetmesinin kabulü noktasında bunun sınırlarının olamayacağı onun için neshin Hz. Peygamberin hayatıyla sınırlı olduğunu beyan etmektedir. Zira ona göre Hz. Peygamberin vefatıyla nesh durumu son bulmuştur. Şîrâzî'ye Sünnet, Kıyâs ve İcmâ hiçbir şekilde Kitâb'ı neshedemez. Çünkü derece olarak Kitâb'ın derece olarak daha yüksek olduğunu, yüksek olan delilin de kendisinden daha düşük seviyedeki deliller ile neshedilmesinin doğru olmayacağını beyan etmektedir. Kitâb'ın kendisinden derece olarak daha düşük delilleri neshedebileceğini belirten Şîrâzî bu konuda İmam Şafiî'den ayrılmaktadır. Zira İmam Şafiî'ye göre Kitâp, Sünnet, İcmâ ve Kıyâs hiçbir şekilde birbirlerinin neshedemezler. Çünkü her biri kendi içinde bağımsız birer delil olması sebebiyle

birbirlerinin neshetmesi mümkün değildir. Çalışmamızda sonuç olarak Şîrâzî'nin nesih konusunda bazı noktalarda İmam Şafiî ile aynı, bazı noktalarda da farklı düşündüğünü tespit ettik. Nesih konusunda birçok çalışmanın yapıldığı bilinmekle beraber Ebû İshâk eş-Şîrâzî'nin bu konudaki fikirleri daha önce çalışılmamıştı. Bu minvalde hazırlanan bu çalışma, akademik camia açısından özgün bir kaynak olarak görülebilir ve araştırmacılar için kaynak olma özelliği taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Akay, H. (2005). İslami Terimler Sözlüğü. İstanbul: İşaret Yayınları
- Âmidî : (1982). el-İhkâm fi Uşûli'l-Ahkâm, Beyrut, el-Mektebu'l-İslami
- Askerî, E. H. (2013). Farklar Sözlüğü. İstanbul: İşaret Yayınları
- Aşıkkutlu, E. (1992). Berkânî, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (5. Cilt) içinde (s. 505-506). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Atan, Ö.F. (2005). Usul-i Fıkıhta Nesih. Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.
- Aybakan, B. (2006). el-Mühezzeb. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (31. Cilt) içinde (s. 518-520). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Aybakan, B. (2008). İslam Medeniyetinde Bağdat. Uluslararası Sempozyum, 7-9 Kasım 2008.
- Aybakan, B. (2010a). Ebü't- Tayyib et-Taberî. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (39. Cilt) içinde (s. 313-314). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Aybakan, B. (2010b). Şîrâzî, Ebû İshak. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (39. Cilt) içinde (s. 184-186). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı
- Aybakan, B. (2011). et-Tenbih. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (40. Cilt) içinde (s. 447-449). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Bakkal, A. (1996). Kur'an'da Mensûh Âyetlerin Sayısı, Şanlıurfa, İlahiyat Fakültesi Dergisi (Cilt 3), Harran İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
- Buhârî, M. İ. (Tarihsiz). el-Câmiu's-Sahîh, (Cilt 1-8), İstanbul, el-Mektebetu'l İslâmiyye
- Bûtî, M. S. R. (1999). Mebâhiğü'l-Kitâb ve's-Sünne min 'İlmi'l-Usûl, Dimaşk, Camiatu'd-Dimaşk
- Cerrahoğlu, İ. (2020). Tefsir Usûlü. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

- Cürcâni: Ş. (2013). Kitâbu't Ta'rifât (Adil Enur Hedri, Thk.). Beyrut: Darü'l Marife
- Çakan, İ. L. (1996). Hadislerde Görülen İhtilaflar Ve Çözüm Yolları (Muhtelefü'l-Hadis İlmi), İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları
- Çetin, A. (2006). Nesih. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (Cilt 32: 579-581) İstanbul Türkiye Diyanet Vakfı.
- Dönmez, İ. K. (2000). İcmâ. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (Cilt 21: 417-431) İstanbul Türkiye Diyanet Vakfı.
- Dönmez, İ. K. (2010). Şer'u Men Kablenâ. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (Cilt 39: 15-19) İstanbul Türkiye Diyanet Vakfı.
- Durusoy, A. (2022). Kıyâs. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (Cilt 25: 524-528) İstanbul Türkiye Diyanet Vakfı.
- Ebû Dâvûd, İ. S. (1999). es-Sunen (thk. Heysem b. Nizâr Temîm), Beyrut, Dâru'l-Erkam
- Gezgin, A. G. (2001). Kur'an'da Nesh Problemi'ne Eleştirel Bir Yaklaşım, İstanbul, İslami Araştırmalar Dergisi (Cilt 14, Sayı:1)
- Hasan, A. (1999). İlk Dönem İslam Hukuk Biliminin Gelişimi, (Çev. Haluk Songur), İstanbul, Rağbet Yayınları
- Heyto, M. H. (1980). İmam Eş-Şîrâzî Hayâtuhu ve Ârâuhu'l-Usûliyye. Darül Fikr.
- Hin, M. S. (2000). el-Kafi el-Vafi fi Usûli'l-Fıkhi'l-İslami, Beyrut, Müessesetu'r-Risâle,
- İbn Ebî Şeybe, E. B. K. E. (1981). el-Musannef, (Thk. Amir el-Ömerî el-A'zamî), Bombay, Yayın Yok
- İbn Kesîr , E. F. (1969). Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Azîm, Beyrut, Daru'l-Ma'rife
- İbn Mâce, E. A. M. Y. K. (1984). es-Sunen (thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî), (Cilt 1-2), Riyâd, Şeriketu't-Tibâati'l- Arabiyye
- İbn Manzûr, A. B. A. (1968). Lisânü'l-Arab, (Cilt 1-15), Beyrut, Darû Sadr

- İbnü'l-Cevzî, E. F. (2003). Nevâsihu'l-Kur'an, Medine, Camiatü'l İslamiyye
- İlhan, A. (1992). Bedâ. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (Cilt 5: 290-291) İstanbul Türkiye Diyanet Vakfı.
- İsfâhani, R. (2006). Müfredât (Doç. Dr. Abdulbaki GÜNEŞ, Yrd. Doç. Dr. Mehmet YOLCU, Çev.). İstanbul: Çıra Yayınları
- Kallek, C. (2010). Muhammed b. Ahmed eş-Şaşı, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (38. Cilt) içinde (s. 369). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Karagöz, İ. Paçacı, İ. Karaman, F. Canbulat, M. Gelişgen, A. ve Ural, İ. (2009). Dini Kavramlar Sözlüğü. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
- Müslim, E. H. H. M. (2008). el-Câmiu's-Sahîh, Beyrut, el-Mektebetu'l-Asriyye
- Nesâî, E. A. A. A. Ş. (Tarihsiz). es-Sunen, (Cilt 1-8), Beyrut, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî
- Penrice, J. (2010). Kur'ân Sözlüğü. İstanbul: İşaret Yayınları
- Serahsî, E. S. A. S. (Tarihsiz). Usûlü's-Serahsî, Bahreyn, İhyai'l Mearifi'n-Nu'maniyye
- Sübkî, T. (1992). Tabakâtu's-Şâfiyyeti'l-Kübrâ C. IV. (2.Baskı). (Mahmud Muhâmmmed et-Tanahî- Abdülfettah Muhâmmmed el-Hulv, Ed.). Dâru Hicr.
- Süyûtî. E. F. C. M. (2008). el-İtkan fî Ulûmi'l-Kur'an, Dimaşk, Müessesetü'r-Risale
- Şa'bân, Z. (2013). İslam Hukuk İlminin Esasları. (18.Baskı) Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
- Şâfiû, M. B. İ. (1997). er-Risale (Prof. Dr. Abdulkadir ŞENER, Prof. Dr. İbrahim ÇALIŞKAN, Çev.). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
- Şevkânî, E. A. M. A. M. (Tarihsiz). İrşâdü'l-fuhûl ilâ tahkîki'l-hağ min 'ilmi'l-Uşûl, Beyrut, Darü'l-Fikr
- Şimşek: (1997). Kur'ân'ın Anlaşılmasında İki Mesele, İstanbul, Yöneliş Yayınları
- Şîrâzî, E. İ. (1970). Tabakâtü'l-fukahâ' (İ. Abbas, Ed.). Beyrut: Darül Raidil Arabiyye.

- Şîrâzî, E. İ. (2013). el-Lüm'a fî Usûli'l-Fıkh (Abdulkadir el-Hatip el-Hasani, Thk.). Bahreyn: Mektebetu Nizam Yakubi el-Hasse.
- Şîrâzî, E. İ. (1988). Şerhu'l Lüm'a fî Usûli'l-Fıkh (Abdûlmecid Türki, Thk.). Beyrut: Dâru'l Ğarbil İslami.
- Şîrâzî, E. İ. (1983). et-Tebşıra fî Usûli'l-Fıkh (Dr. Muhammed Hasan Heyto, Thk.). Dımaşk: Darü'l Fikr.
- Yılmaz, T. (2019). Çağdaş Türk Hukukundaki İspat Vasıtalarının İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi. Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Yılmaz, T. (2022a). Kadın Sahâbîlerin İslâm Hukukuna Katkıları: Hz. Âişe Örneği. Diyanet İlmî Dergi (58. Cilt) içinde (s.979-1002)
- Yılmaz, T. (2022b). İslâm Hukuku'nun Güncel Meseleler Karşısındaki Dinamizmi. Sosyal Bilimler Dergisi: Sayı 9 (s. 131-140)
- Zerkeşî, B. M. B. (1957). el-Burhan fî Ulumil'l-Kur'an, (2. Cilt). Kahire, Daru'l İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye
- Zeyd, M. (1987). en-Nesh fî'l-Kur'âni'l Kerim, Mansura, Daru'l Vefa
- Zuhayli, V. (2017). Fıkıh Usûlü (Dr. Ahmet EFE, Çev.). İstanbul: Risale Yayınevi
- Zühaylî. V. (1986). Usûlu'l-Fıkhî'l-İslamî, Dımaşk, Daru'l-Fikr
- Tirmizî, E. İ. M. İ. S. (1976). el-Câmiu's-Sahîh (thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî), (Cilt 1-5), Kâhire Matbaatu Mustafâ el-Bâbî el-Halebî

EK 1. ORJİNALLİK RAPORU

	ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS / DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA	
Tarih: 20/01/2023	
Tez Başlığı: <u>Ebû İshak eş-Şirâzî'nin Nesih Anlayışı</u>	
Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 81 sayfalık kısmına ilişkin, 20/01/2023. tarihinde şahsım tarafından <u>Tunçtin</u> adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 15 'dir.	
Uygulanan filtrelemeler:	
1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2- ☒ Kaynakça hariç 3- ☒ Alıntılar hariç 4- ☒ 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç	
Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nde belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.	
Gereğini saygılarımla arz ederim.	
20/01/2023	
Adı Soyadı: Ömer Faruk TAŞÇI Öğrenci No: 2000700026 Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri Programı: İslam Hukuku Bilim Dalı Statüsü: ☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora	
<u>DANIŞMAN ONAYI</u>	
UYGUNDUR.	
Dr. Öğr. Üyesi Taha YILMAZ	

EK 2. ETİK KOMİSYON MUAFİYET FORMU

 ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU
ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI BAŞKANLIĞINA
Tarih: 20/01/2023
Tez Başlığı: Ebû İshak eş-Şirâzî'nin Nesih Anlayışı Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam: 1. İnşaa ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır, 2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir. 3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir. 4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir. Tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini saygılarımla arz ederim.
20/01/2023
Adı Soyadı: Ömer Faruk TAŞCI Öğrenci No: 2000700026 Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri Programı: İslam Hukuku Statüsü: ☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora
<u>DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI</u> (Unvan, Ad Soyad, İmza) Detaylı Bilgi: https://www.ardahan.edu.tr/birim.aspx?id=1002003 Telefon: 0-4782117522 Faks: 0-4782117523 E-posta: sbe@ardahan.edu.tr

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Ömer Faruk TAŞÇI

Doğum Yeri ve Tarihi :

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Yüksek Lisans Öğrenimi : Ardahan Üniversitesi / Lisansüstü Eğitim Enstitüsü /
Temel İslam Bilimleri / İslam Hukuku Bilim Dalı

Bildiği Yabancı Diller : Arapça

Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi

Stajlar : 2013-2021 Yılları arasında Şanlıurfa ve Mardin
İllerinde İmam – Hatip Olarak Çalıştı. 2021 Yılından
itibaren Şanlıurfa / Viranşehir İlçe Müftülüğünde Din
Hizmetleri Uzmanı olarak görev yapmaktadır.

Projeler :

Çalıştığı Kurumlar : Diyanet İşleri Başkanlığı

İletişim

E-Posta Adresi :

Tarih : 30/12/2022